

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Kateřina Kubíková

**Tvorba environmentálního projektu pro využití
v mateřské škole**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Tvorba environmentálního projektu pro využití v mateřské škole vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Aleny Berčíkové a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne 11. 4. 2016

Kateřina Kubíková

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování Mgr. Aleně Berčíkové za vstřícnost, ochotu, odborné vedení, poskytování cenných rad a za trpělivost během odborných konzultací při vedení bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Aktuálnost sledované problematiky	8
1.2 Vymezení pojmů sledované oblasti.....	9
1.3 Související kooperující směry environmentální výchovy.....	12
1.4 Cíle environmentální výchovy.....	13
2 Současné předškolní vzdělávání	15
2.1 Specifika předškolního vzdělávání.....	15
2.2 Cíle v předškolním vzdělávání.....	16
2.3 Výchovné a vzdělávací metody.....	16
2.3.3 Prožitkové učení	18
2.3.4 Kooperativní učení	19
2.4 Aktéři předškolního vzdělávání.....	20
2.4.1 Učitelé mateřské školy	20
2.4.2 Dítě předškolního věku	21
2.4.3 Rodiče.....	23
3 Budování vztahu k přírodě u dítěte předškolního věku	23
3.1 Environmentální výchova a její místo v předškolním vzdělání	25
3.2 Cíle environmentální výchovy u dětí předškolního věku	25
4 Legislativní ukotvení environmentální výchovy do předškolního vzdělávání	27
4.1 Kurikulární dokumenty	28
4.1.1 Environmentální výchova v RVP PV	28
PRAKTICKÁ ČÁST	33
5 Představení praktické části	33
6 Projekt environmentální výchovy pro využití v mateřské škole	35
6.1 Charakteristika projektu	35
6.2 Vzdělávací obsah projektu.....	35

7 Autoevaluace projektu.....	40
8 Vyhodnocení realizace projektu.....	46
Závěr.....	47
Literatura	48
Seznam příloh	50
Seznam zkratk, tabulek, obrázků	
Anotace	

Motto: „Příroda je stále otevřená kniha a jen v ní opravdu stojí za to číst.“

ÚVOD

V současné době je vztah jedince k přírodě tématem aktuálním, soudě podle zpráv o působení člověka na biosféru můžeme říci snad i téma pro tuto dobu stěžejní. Dochází k odcizení člověka přírodě, které je odrazem dnešního konzumního způsobu života a přetechnizované doby. Děti tráví ve venkovním prostředí méně času a svá dobrodružství prožívají spíše virtuálně. Mohli bychom si namlouvat, že se jedná pouze o přirozený pokrok, ale již dnes jsou zřejmé negativní následky změny životního stylu na duševní a tělesné zdraví dítěte. Ať už je to zhoršující se hrubá i jemná motorika, menší vytrvalost a odolnost, vyšší četnost logopedických vad, ale i nárůst agresivity u stále mladších dětí. Problémem je, že děti si potřebu pobytu a pohybu venku vůbec neuvědomují. Neposkytneme-li malým dětem možnost učit se vnímat z přírody s pomocí moudrého vychovatele, dojde k jeho odcizení se tomuto prostředí, což bude mít celoživotní důsledky. Není třeba podléhat skepsi, že návrat k přírodě již není možný, nejde o násilnou cestu, ale jen o to, nevzdalovat děti přírodě jejich zdánlivě bezpečným udržováním v umělém prostředí. Již je načase před problémem odcizování nezavírat oči a začít hledat to správné řešení.

Tato zjištění podnítila moji snahu vytvořit projekt s vhodně zpracovaným obsahem na úrovni školního vzdělávacího programu, který má poskytnout dětem všestranné rozvíjení klíčových kompetencí, definovaných v RVP PV, v kontextu vzájemných vztahů mezi dítětem a životním prostředím. Jde o motivaci a poskytnutí příležitosti k dosažení znalostí, dovedností, postojů a návyků k ochraně a zlepšování životního prostředí, k utváření hierarchie životních hodnot slučitelných s udržitelným rozvojem a udržitelných vzorců chování a k smysluplnému jednání a tvořivosti ve prospěch životního prostředí.

S rozvojem správných návyků je třeba začít již od raného dětství. Když se ohlédnu do vlastní minulosti, vzpomenu si, že jsem jako dítě měla možnost naplňovat své poznání v souladu s přírodou, kdy jsem i s rodinou trávila spoustu času v okouzující přírodě, nebo na statku plném hospodářských zvířat. Se zálibou jsem se každý rok vracela na dětské letní tábory, což vlastně byly pobyty v přírodě, kde jsem pocítovala uspokojení poznáváním a čerpáním z přírodních krás a přijetím všeho, co les nabízí, a to vše mně poskytlo nepřeborné množství podnětů, které se proměnily v hluboké vzpomínky a silné zážitky.

Uvědomila jsem si, že les šumí jako moře, jindy se doslova chvěje zpěvem ptáků a potom je naopak tichý a odpočívá. Tyto vzpomínky a zážitky mi často připomínají to, co již málo dnešních dětí může zažít, a to každodenní přímý kontakt s přírodou.

Kladný vztah a láska k přírodě, který u mě přetrvává dodnes, mně dovedla k myšlence odstěhovat se na venkov, kde se stále ještě žije v blízkém spojení s přírodou. Když jsem navštívila místní mateřskou školu, byla jsem unešená, jak je tady příroda dětem blízko, jaký vřelý vztah děti k přírodě mají, kdy chtějí trávit veškeré aktivity venku, a to za jakéhokoliv počasí. Předškolní věk je totiž tím nejvhodnějším pro utváření vztahu dětí k přírodě, i když v dnešní době plné technologie často ani není k rozvinutí tohoto vztahu reálná možnost.

Při hlubší úvaze, co v tématu environmentální výchovy nejefektivněji s dětmi dělat, jsem dospěla k závěru, že s nimi chci něco hmatatelného tvořit a právě proto vznikla myšlenka projektu, který má dětem otevřít oči a rozšířit obzor pozorováním a objevováním proměn v přírodě, nabídnout alternativu konzumního způsobu života, naučit je poznávat prostředí, ve kterém žijí a pomoci jim „přijít přírodě na chuť“. “A proč? Protože je to pro dítě dobré. Už malé dítě totiž niterně a bytostně potřebuje kontakt s přírodou i jejími součástmi.“

Bakalářská práce je věnována významu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a jeho začlenění do současné koncepce předškolního vzdělávání.

Cílem mé práce je poukázat na místo environmentální problematiky v současném předškolním vzdělávání, se zaměřením na rozvoj a podporu ve vztahu dětí k přírodě.

V teoretické části se zabývám vymezením pojmů environmentálního vzdělání, výchovy a osvěty, jeho specifiky a podstatou jeho utváření, dále upozorňuji na důležitost budování vztahu k přírodě již v dětském věku formou metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí, založených na přímých zážitcích dítěte, podporujících jejich zvědavost, poznání, získávání zkušeností a dovedností a v závěru teoretické části mapuji legislativní a kurikulární dokumenty pro předškolní vzdělávání.

Cílem praktické části je navržení a praktické ověření environmentálního projektu, zaměřeného na všestranný a harmonický rozvoj, směřující k posilování a prohloubení vztahu k životnímu prostředí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 AKTUÁLNOST SLEDOVANÉ PROBLEMATIKY

V úvodní kapitole se zabýváme pohledem na environmentální výchovu, ve které se v současné době uplatňuje široké spektrum různých přístupů, jednotlivých cílů a taky metod, kterými jsou tyto dílčí cíle dosahovány. Co se týče řešení krize prostřednictvím environmentální výchovy, Kateřina Jančaříková zastává názor, že jiná než celoplošná realizace by neměla smysl, protože se jedná o systém výchovy reagující na problémy globálního ekosystému, tzn. celé naší planety. (Jančaříková, 2010)

Dnešní svět je natolik uspěchaný, že jen málokdo se dokáže pozastavit a vyjít si třeba na procházku k lesu, do parku, či k rybníku. Na vině je nevhodný životní styl mnohých rodin, jejichž součástí jsou také děti. Podle názoru ekopsychologů dochází z důvodu nedostatečného kontaktu s přírodou už i u dětí k psychosociálním problémům, a to od neuróz až po závažné poruchy osobnosti.

Výzkum ukazuje, že pobyt v přirozeném prostředí bez dosahu moderních technologií má pozitivní vliv na tvořivost a schopnost řešit problémové úkoly. Odborníci se domnívají, že dostupnost technologií a všudypřítomný hluk nás neustále vyrušují a je pro nás obtížnější a vysilující udržovat plné soustředění. Pobývání v přírodě pomáhá předcházet negativním myšlenkám, které mohou vést k úzkostem nebo depresím, jak zjistila jedna ze studií. Výzkumníci v ní srovnávali rozpoložení lidí po 90 minutové procházce ve městě, nebo v zeleni v městském parku. Ti, kteří se toulali přírodním prostředím, vykazovali podle závěrů studie méně chmurných myšlenek. Oproti těm, kteří se procházeli městem, měli také sníženou nervovou aktivitu v oblasti mozku, které je spojená s rizikem psychických onemocnění. Podle vědců tak může mít právě dostupnost přírodních ploch zásadní vliv na duševní zdraví lidí v současném rychle se urbanizujícím světě. Už dnes žije ve městech více než polovina obyvatel Země a očekává se, že v roce 2050 to bude 70 %. Právě život ve městech je spojován s vyšším výskytem depresí a dalších duševních chorob. [Cit. z 1.3.2016]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/priroda-leci-vylet-do-zelene-povzbudi-podle-vedcu-mysl-vice-nez-toulky-po-meste>

Jiné výzkumné šetření nám odpovídá na otázku, kolik je lidí, kteří se aktivně zapojují do ochrany přírody. Je jich skoro milion a půl. Čechů, kteří podepisují petice na ochranu přírody, odnáší odpadky z lesů a diskutují ve prospěch životního prostředí.

Onen milion a půl lidí zahrnuje i 420 tisíc občanů, kteří se angažují především v environmentálních otázkách. K angažovanosti je motivuje kromě zájmu o životní prostředí a přírodu často i touha po zdravém a přirozeném nebo alternativním životě. Nejvíce lidí se v ochraně životního prostředí angažuje zlepšováním veřejného prostoru a krajiny (22,1 %), snahou mít čisté řeky, vzduch a prostředí kolem sebe (15,9 %). A to především manuální prací, tedy například sbíráním odpadků v přírodě. Mezi lidmi, kteří v dotaznících uvedli, že se environmentálně angažují, ale nejsou jen čistí ekoaktivisté. O divoká zvířata například pečují také myslivci, o zdravé potraviny se zajímají lidé i z jiných důvodů než ekologických. Za své okolí bojují lokální patrioti, kteří by sami sebe jako environmentalisty neoznačili. Studie Mapa české environmentální angažovanosti 2015 vytvořená pro Zelený kruh vychází z výzkumu Občanská angažovanost 2015, který realizovalo Centrum občanského vzdělávání v letech 2013-15. [Cit. z 7.8.2015]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/unikatni-vyzkum-kolik-je-lidi-kteri-se-aktivne-zapojuji-do-ochrany-prirody-a-co-jsou-zac>

1.2 Vymezení pojmů sledované oblasti

V úvodní kapitole objasníme stav poznání environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (dále EVVO). Jsou to pojmy, o které se práce opírá, proto si myslíme, že je důležité si říci jejich přesnou definici. Jako základní pilíř zařadíme pojem environmentální výchova, který je podstatou celé bakalářské práce.

EVVO vychází z anglického termínu „environmental education“, kde „environment“ znamená životní prostředí a „education“ se chápe široce jako vzdělávání, výchova či osvěta všech typů cílových skupin, od nejmenších dětí po dospělé. Vzděláváním se rozumí zejména ovlivňování racionální stránky osobnosti. Výchovou působení na city a vůli. Osvětou se označují speciální způsoby předávání informací.

„Výchova, osvěta a vzdělávání se provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.“ (Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí)

Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty uvádí, že EVVO vede k myšlení a jednání, které je v souladu s životním prostředím tak, aby se udržela jeho kvalita i pro budoucí generace. Je teda pro společnost nepostradatelná. Důležitou složkou EVVO je i přímé učení ve venkovním terénu, které je hlavně v předškolním a mladším školním věku navíc spojeno i s včasným rozvíjením harmonické osobnosti a přirozené vitality dětí. Obsah vzdělání se vztahuje k životnímu prostředí. Jedná se o soubor poznatků, dovedností, vyznávaných hodnot, které vedou ke schopnosti realizování praktických akcí a rozvíjení informovaného zájmu o životní prostředí. EVVO je i preventivním nástrojem ochrany životního prostředí. (Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, 2008)

Cílem EVVO je nejen vytváření pozitivních postojů k životnímu prostředí, k úctě k životu ve všech jeho formách, znalost a péče o prostředí kolem nás, ale i pochopení vzájemné provázanosti oblastí sociální, ekonomické a kulturní.

EVVO se významově překrývá s pojmem environmentální výchova (EV), ke kterému se přikláníme pro potřebu bakalářské práce.

V současné době je pojem environmentální výchova již plně zakotven do českého vzdělávacího systému, jakožto součást platných vzdělávacích kurikulů, kterými jsou rámcové vzdělávací programy pro všechny stupně vzdělávání. I v rámci Metodického pokynu k zajištění EVVO ve školách má EVVO stejný význam jako environmentální výchova.

Environmentální výchova je u nás výrazem poměrně novým. V předešlých letech tomuto výrazu předcházela řada jiných pojmenování – výchova k ochraně přírody, výchova k ochraně přírody a k péči o životní prostředí, ekologická výchova, globální výchova a až poté environmentální výchova. Dnes se také setkáváme s termínem výchova k udržitelnému rozvoji. (Jančaříková, 2010)

Environmentální výchova je nástrojem, jenž má vychovávat ke změně chování. Pro environmentální výchovu je naprosto nezbytný kontakt s přírodou. Už malé dítě potřebuje niterně a bytostně kontakt s přírodou. Při přímém kontaktu je možné představit dětem přírodu a dát tak dětem možnost, uvědomit si svět jako krásné místo. (Léblková, 2012)

Environmentální výchova je součástí současného všeobecného vzdělávání, zaměřená na ochranu a tvorbu životního prostředí. Je to širší pojetí než přírodovědně založená ekologická výchova. Zahrnuje také sociální, hodnotové a etické zaměření výchovy k aktivní účasti na tvorbě zdravého životního prostředí. (Průcha, 2009)

„ Environmentální výchova odhaluje důsledky lidské činnosti, která působí devastaci a ohrožuje život na Zemi. Ukazuje možné způsoby potřebné k dosažení pozitivních změn v životním. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá s poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu.”(Lébllová, 2012, s. 15)

Environmentální výchova má být předmětem, jehož úkolem je žákům předávat znalosti, formovat postoje a utvářet kompetence k jednání. Česká environmentální výchova nese všechny znaky tzv. dobré školy – má tradici, učitele, kontakty v zahraničí, historii i budoucnost. Usiluje o utváření znalostí, postojů a kompetencí k jednání, což z ní dělá „předmět současně klíčový i obtížně uchopitelný.“ (Činčera, 2007, s. 13)

Environmentální výchova je veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života, hledá příčiny ekologické krize a cesty k jejímu řešení. (Jančaříková, 2010)

Vymezení environmentální výchovy procházelo dalšími úpravami, v rámci kterých byla environmentální výchova rozčleněna do tří základních oblastí.

1. Výchova o životním prostředí, která zahrnuje základní znalosti o životním prostředí, porozumění životnímu prostředí a jeho komplexním vztahům.
2. Výchova v životním prostředí, která užívá přírodu jako zdroj poznání, který umožňuje žákům získávat přímé zkušenosti z přírody a uvědomovat si její estetické hodnoty.
3. Výchova pro životní prostředí, zdůrazňující etickou dimenzi, zahrnující hodnoty a postoje.

1.3 Související kooperující směry environmentální výchovy

Existuje mnoho směrů environmentální výchovy. Tak např. Činčera rozděluje směry environmentální výchovy na ekologickou výchovu, globální výchovu, výchovu o Zemi, hlubinně ekologickou výchovu a výchovu k ekogramotnosti. (Činčera, 2007)

Ekologická výchova

Pojem ekologická výchova se v České republice používá synonymně s pojmem environmentální výchova. Jádrem ekologické výchovy je poznávání přírody zpravidla rozumovými prostředky. Ekologická výchova je primárně přírodovědnou naukou, ve které převažuje důraz na znalosti vedený přesvědčením, že se lidé budou chovat k přírodě lépe, pokud ji budou více znát. Základem této výchovy je přímý kontakt s přírodou formou různých variant naučných výletů do přírody.

Globální výchova

Globální výchova je označení pro relativně nový směr, který byl navržen v osmdesátých letech při univerzitě v Yorku. Zaměřuje se na porozumění problémům světa i sobě samému. Odráží problematiku životního prostředí, zdraví, médií, technologií, kulturní odlišnosti, budoucnosti, ekonomiky, ale zaměřuje se i na rozvoj kreativity, komunikačních dovedností a dalších důležitých sociálních kompetencí.

Výchova o Zemi

Výchova o Zemi je specifický reformní proud environmentální výchovy, který je spojen s osobností profesora Steva vanMatreho a jím založeným Ústavem pro výchovu o Zemi. Základní principy výchovy o Zemi jsou shrnuty do tří W, Proč (TheWhys), Co (TheWhats) a Cest (The Ways). Programy jsou tvořeny jako komplexní celek.

Hlubinná ekologie

Ekologie je myšlenkovým proudem, který spojuje dohromady filosofii, náboženství a hlubinnou psychologii a pro který je výchova spíše cestou k určitému duchovnímu osvětlení. Základním prostředkem hlubinně ekologické výchovy jsou dílny.

Dílny jsou tvořeny sestavou aktivit určenou nejčastěji pro dospělé zájemce a pořádanou v působivém přírodním prostředí. Typickými aktivitami dílen jsou rituály, meditace, inspirační čtení či podobné aktivity.

Výchova k ekogramotnosti

Dalším směrem je výchova k ekogramotnosti, která je spojena s činností Centra pro ekogramotnost založeného v roce 1995 v Berkeley. Centrum podporuje zejména školní projekty, spojené se vztahem k místu a ekologizací školy. Klíčové projekty se soustředí na využití školních zahrad a stravování dětí ve školách. Děti se neučí hrou, ale vlastním pozorováním, prací a průzkumem. (Činčera, 2007)

Výchova k udržitelnému rozvoji

Jedná se o relativně novou potřebu lidské společnosti, která vznikla v důsledku prohlubující se globální ekologické krize a nutí reagovat na vzrůstající počet lidí žijících na jednom místě. (Jančaříková, 2010)

“Ve znění zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí je trvale udržitelný rozvoj takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“
(Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí)

1.4 Cíle environmentální výchovy

Podle Máchala je cílem environmentální výchovy zvyšování spoluodpovědnosti lidí za současný i příští stav životního prostředí a přírody, rozvoj tvořivosti, citlivosti a vstřícnosti lidí k řešení problémů péče o přírodu, utváření ekologicky příznivé hodnotové orientace a hledání příčin ekologické krize a cest k jejímu řešení. (Máchal, 2006).

Cílem environmentální výchovy by podle Léblové měl být člověk s rozvinutým zájmem o přírodu, s touhou ji poznávat a potřebou aktivně ji ochraňovat s tzv. environmentální senzitivitou. (Léblková, 2012)

Cílem tedy je člověk, který vnímá svou odpovědnost, je citlivý ke svému okolí, má odpovědný vztah k přírodě a ekologicky příznivé hodnotové a postojoyé orientace.

Jančaříková (2010) považuje za cíl environmentální výchovy v předškolním věku „*podnítit v dětech touhu poznávat okolní svět a rozvíjet ji v hluboký a trvalý vztah k přírodě, který se později přemění v dovednost poznat v životním prostředí dysfunkce a (ještě později) v chuť přírodu aktivně chránit.*“ (Jančaříková, 2010, s. 12)

Utvářet v dětech environmentálního citění při každodenní práci ve školce, kdy není smyslem dítěti jen říkat, co je špatné či dobré nebo vhodné či nevhodné. Je důležité naučit děti takovému chování v běžném životě, aby si uvědomovalo, že je součástí této planety a že svým nezodpovědným jednáním může přírodu a svět kolem něj ničit a poškozovat. Směřovat děti k utváření si vlastních postojů a názorů na určité věci, aby existovala vyváženost a soulad mezi vědomostmi a prožitky vedoucí k lásce ke všemu živému.

Aby došlo k naplnění dílčích cílů, záleží na tom, jaké činnosti učitel dětem nabízí, jak pestrá a účelná je vzdělávací nabídka. Podle RVP PV by měla vzdělávací nabídka zahrnovat následující: umožnění přímého pozorování přírodních objektů i jevů v okolí dítěte, okolní přírody, pořádání vycházek do okolí, výlety, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (přírodu živou i neživou, přírodní jevy, úkazy a děje, rostliny, živočichové, roční období, krajina a její ráz), pozorování životních podmínek a stavu životního prostředí, poznávání různých ekosystémů, ekologicky motivované aktivity, tzv. ekohry, smysluplné činnosti přispívající k péči o životní prostředí, pracovní, pěstitelské a chovatelské činnosti. (RVP PV, 2004)

Závěrem je nutno dodat, že pokud jako pedagogové chceme v mateřské škole realizovat environmentální výchovu, znamená to, dopřát už i malému dítěti příležitost a prostor k poznání. Dítě, které dostane v raném období šanci vyrůstat ve zdravém prostředí a které je obklopeno vstřícnými lidmi a přátelským kolektivem, má mnohem větší naději, že se jednou v budoucnosti stane šťastnou, vyrovnanou a plodnou osobností.

2 Současné předškolní vzdělávání

Projekt je určen pro realizaci v předškolním vzdělávání, za účelem poskytnout environmentální základ, pro to, aby dítě dokázalo v přírodě prožívat radostné chvíle, načerpalo praktické zkušenosti a dostalo tak dobré a spolehlivé základy do života i vzdělávání. Jeho úkolem je rozvíjet proenvironmentální citění dítěte, jeho tělesný rozvoj a zdraví, osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání dějů v okolním světě a motivovat je k dalšímu poznávání a učení. Následující kapitola se věnuje specifikům a cílům předškolního vzdělávání.

2.1 Specifika předškolního vzdělávání

Předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociální a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny, dbá na dodržování vývojových specifik při jejich vzdělávání. Vzdělávání zohledňuje individuálně různé potřeby a možnosti jednotlivých dětí včetně specifických vzdělávacích potřeb. Proto je nutné, aby vzdělávací působení pedagoga vycházelo z pedagogické analýzy - z pozorování a uvědomění si individuálních potřeb a zájmů dítěte, ze znalosti jeho aktuálního rozvojového stavu i konkrétní životní a sociální situace a pravidelného sledování jeho rozvojových i vzdělávacích pokroků.

Jen tak je možno zajistit, aby pedagogické aktivity probíhaly v rozsahu potřeb jednotlivých dětí, aby každé dítě bylo stimulováno, citlivě podněcováno k učení a pozitivně motivováno k vlastnímu vzdělávacímu úsilí způsobem a v míře jemu vyhovující. Dítě tak může dosahovat vzdělávacích a rozvojových pokroků vzhledem k jeho možnostem optimálním a samo se může cítit úspěšné, svým okolím uznávané a přijímané. Vzájemnou spolupráci dětí pokládáme za jednu z nejdůležitějších forem práce při výchově k toleranci, empatii, ohleduplnosti, zdvořilosti, pomoci a vztahu ke svému okolí, což umožňuje vzdělávání všech dětí v jedné třídě bez ohledu na jejich rozdílné schopnosti a učební předpoklady. V předškolním vzdělávání tak mohou být vytvářeny třídy, v nichž si děti mohou být věkově blízké, stejně tak i věkově vzdálenější, mohou vykazovat rozdílné vzdělávací možnosti a potřeby, včetně specifických. (RVP PV, 2004)

2.2 Cíle v předškolním vzdělávání

Cíle se v MŠ stanovují v podobě záměrů a výstupů v obecné a oblastní úrovni (rámcové cíle, klíčové kompetence, dílčí cíle, dílčí výstupy). Rámcové cíle jsou všudypřítomné a přirozené – uplatňují se v plánovaných i neplánovaných situacích, v působení pedagoga (svým jednáním a postoji ovlivňuje dítě). Klíčové kompetence – soubor předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot – soubory činnostně zaměřených a prakticky využitelných výstupů – základy v PV, naplnění a dotváření v průběhu života. Dílčí cíle a výstupy vycházejí z jednotlivých kompetencí a zahrnují všechny složky osobnosti jedince. Vzdělávací nabídka je předkládána dle individuální volby a aktivní účasti dítěte, pedagog je průvodcem dítěte v jeho cestě za poznáním. Je třeba uplatňovat integrovaný přístup na základě integrovaných bloků – vzdělávací obsah je nabízen v přirozených souvislostech, vazbách a vztazích. Nabízí dítěti širokou škálu různých aktivit a hlubší prožitek. Dítě tak získává komplexní zkušenosti, snáze uchopitelné a prakticky využitelné – skutečné činnostní výstupy – klíčové kompetence. Jsou jimi: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální a kompetence činnostní a občanské. (RVP PV, 2004)

2.3 Výchovné a vzdělávací metody

Každá metoda má ve výchovném procesu svou specifickou funkci vzhledem k výchovné situaci. Žádnou z metod nelze proto preferovat a mechanicky uplatňovat na úkor ostatních. Každá metoda má své zdůvodnění, svou techniku, svou historii.

Rozvojové předpoklady a možnosti dětí vyžadují uplatňovat v předškolním vzdělávání různé metody. Patří sem i metody výchovně vzdělávací. Pro větší přehlednost si metody rozdělíme na metody se základem ve výchovném působení a metody pro vzdělávací procesy. V praxi se neoddělují, naopak se různě doplňují, navazují na sebe a slévají se. (Průcha, Kotátková, 2013)

2.3.1 Metody výchovného působení

Učitelka je přirozeným **vzorem chování** a modelem, který působí na osvojování sociálních dovedností. V tomto směru děti, které rozšiřují své povědomí o možnostech lidského jednání nad rámec rodiny, velmi ovlivňuje.

Vytváření pravidel pro společné soužití, podpořených obrázkovými piktogramy. Možnost podílet na pravidlech a vracet se k nim upevňuje jejich přijetí dětmi. I ranní komunitní kruh může být prostorem pro utváření, doplňování a vysvětlování pravidel.

Rozhovory ve skupině jsou přínosem pro možnost všech dětí ve třídě se k jednotlivým tématům vyjádřit, ale i pro tuto metodu je důležité vytvořit jednoduchá pravidla.

Odměny a tresty dávají dětem na vědomí, že existuje vhodné a nevhodné chování. Zde by měla převažovat dostatečná škála verbálních i neverbálních ohlasů učitelky. Děti v předškolním věku jsou už dostatečně citlivé na projevy emocionality druhých, a tak dokážou běžné pozitivní i negativní významy ve sdělení učitelky dobře pochopit.

2.3.2 Metody vzdělávacího působení

Metody, které se vztahují k vzdělávacím procesům, mají společné znaky, jsou jimi **prožitkovost a aktivnost**. Vzájemná souvislost je zřejmá – aktivita evokuje zážitky a ty jsou úzce spjaty s emocemi, které podporují vnitřní motivaci, zájem a efektivnější zapamatování obsahu. Důležitou funkci pro realizaci vzdělávacích procesů má motivační stimulace.

Ke **slovním metodám** patří vyprávění, předčítání, vysvětlování, zadávání postupů nebo pravidel hry a slovní provázení činnosti.

Metody práce s textem se základem v reálných informacích mají podobu nacházení informací a poznatků. Aktivita dětí spočívá ve vyhledávání např. v encyklopediích.

Mezi **metody názorné a demonstrační** patří přímé pozorování předmětů, jevů a situací.

Metody praktické spočívají v nabídce a realizaci pohybových, intonačních, a rytmických dovedností i nácvičku běžných praktických dovedností.

Metody s myšlenkovými operacemi představují srovnání, vyčleňování, řazení, skládání podle určitých návodů či kritérií. Patří sem i metody motivační a metody diagnostické.

Metody situační a inscenační využívají prožitků a zájmů vzniklých v reálných životních situacích, které děti mohou sledovat nebo prožít.

Metoda didaktické hry zahrnuje přípravu her a herních situací s promyšleným vzdělávacím nebo dětskou osobnost rozvíjejícím cílem. Hry záměrně podněcují dětskou aktivitu přes potenciál hry obecně, která je pro dítěti předškolního věku velmi blízká. Znaky hry jsou spontánnost, zaujetí, radost, tvořivost, fantazie, opakování a přijetí role.

Metoda projektová zahrnuje větší variabilitu metod, které jsou v tomto komplexním vzdělávacím celku integrované podle toho, jak je projekt koncipován a jak se postupně vyvíjí. V projektu jsou integrované vzdělávací procesy, které jsou zaměřené na způsoby zpracování zvoleného tématu a na výstup z projektu. Přípravě komplexně pojatého projektového tématu předchází ze strany učitelky analýza zvoleného tématu se zamyšlením, co bude jádrem projektu a výstupem z něho, dále konkretizování cílů a výběr obsahu, který má základ v činnostech dětí a ve spolupracujících aktivitách. (Průcha, Kořátková, 2013)

Mnohotvárnost výchovně vzdělávacího působení neumožňuje postihnout všechny metody a dát konkrétní doporučení, kdy a jak je používat, aby vhodně působily a navazovaly. Také míra uplatnění jednotlivých metod je u dětí předškolního věku odlišná. Metody jsou proto vybírány především na základě cílů zvolených pro výchovně vzdělávací působení. (Průcha, Kořátková, 2013).

2.3.3 Prožitkové učení

Učení dítěte vycházející z vlastní zkušenosti a prožitku, je to způsob učení, který je pro dítě přirozený a jemu vlastní. Jde při něm o vlastní spontánní iniciativu a vnitřní motivaci dítěte přesto, že podnět k činnosti přichází zvnějšku, tedy od učitelky.

Abychom mohli v MŠ hovořit o prožitkovém učení, měly by dle Havlínové (2008) mít činnosti připravované učitelkou následující znaky:

Spontaneita, která souvisí s možností výběru činnosti.

Objevnost, což znamená, že činnost je dětem nabízena jako problém, který mají řešit či objevovat

Komunikativnost, která je znakem spojitosti s kooperací, tzn., že činnost dětí by měla být naplánovaná tak, aby se na nich podílela skupina dětí.

Aktivita a tvořivost, pro které je typické prostředí bohaté na různorodé materiály a pomůcky.

Konkrétnost, což znamená, že činnost nemá podobu verbálního předávání hotových informací a poznatků, ale jde o přímou aktivitu, při níž děti něco vytvářejí či zkoumají.

Celostnost je posledním znakem, který naznačuje, že při konkrétních činnostech děti zapojují všechny smysly a tím se rozvíjí jejich celá osobnost.

Výše uvedené znaky prožitkového učení ukazují, jak při promyšlené organizaci vzdělávání může učitelka dosáhnout efektivního učení u každého jednotlivého dítěte a tak smysluplně rozvíjet jeho osobnost a pokládat základy klíčových kompetencí v souladu s RVP PV. (Havlínová in Krejčová, Kargerová, Syslová, 2015)

2.3.4 Kooperativní učení

Dětí předškolního věku se přibližně od čtyř let, dostávají do nového prostředí - do mateřské školy, čímž se jejich zvědavost ještě umocňuje. Jsou-li správně a dostatečně motivováni, pak se u nich přirozenou cestou rozvíjí zájem o učení, které na sebe bere podobu hry. Dle Kasíkové (1997) se kooperace u dětí předškolním věku projeví až ve chvíli, kdy děti pracují spolu ve skupině na jednom úkolu, každý z členů je důležitou součástí skupiny a každý má na výsledku dané činnosti svůj velký podíl. (Kasíková, 1997)

Základní charakteristiky kooperativní učení

Pozitivní vzájemná závislost, pomocí níž žáci vnímají, že mohou uspět jen tehdy, budou-li všichni spolupracovat na dosažení vytyčeného cíle.

Interakce tváří v tvář, čímž rozumíme práci v malých skupinách (2-6 lidí), která tak zajišťuje okamžitou zpětnou vazbu.

Osobní odpovědnost každého, jelikož jeho výkon je využit pro celou skupinu; jde však také o to, aby stejnou činnost dokázal jedinec provést samostatně, i ve změněném prostředí.

Formování a využití interpersonálních a skupinových dovedností, jež se utvářejí od vzájemné důvěry až po řešení konfliktů konstruktivním způsobem.

Reflexe skupinové činnosti, která zajišťuje zpětnou vazbu pro členy skupiny a zaručuje tak efektivitu jejich práce. (Kasíková, 1997)

Organizační formy výchovné práce:

- **hromadná**, učitel pracuje s celou skupinou dětí v určitém čase a místě.
- **skupinová**, učitel pracuje se skupinou dětí o počtu 3 – 5, to umožňuje vytvářet interaktivní situace.
- **individualizovaná**, učitel přizpůsobuje práci s dětmi dle znalosti jejich individuálních možností, tato forma je úzce spjata s diferenciací.
- **individuální**, učitel pracuje pouze s jedním dítětem.

Závěrem lze konstatovat, že pro environmentální výchovu dětí předškolního věku jsou vhodné metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat a podněcují radost dětí z učení.

2.4 AKTÉŘI PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

2.4.1 Učitelé mateřské školy

Významnou roli v předškolním vzdělávání mají zcela nepochybně učitelé v mateřské škole, kteří disponují nezbytnými profesními kompetencemi, které jsou důležité pro práci s dětmi předškolního věku. Nelze také opomíjet očekávání dětí, rodičů, ale i ostatních partnerů školy. Podle Matejčka (2005) přistupuje k autoritativním osobám rodičů právě osoba paní učitelky a děti ji v naprosté většině případů jako respektu hodnou přijímají a poslouchají. Z této situace ovšem plyne paní učitelce i odpovědnost být ve svých základních výchovných postojích v souladu s rodiči. Absolutní soulad asi možný není, ale jsou určité obecné zásady, na nichž se společnost shoduje. (Matějček, 2005)

V pedagogickém procesu musí učitelé mateřské školy zvládnout celou řadu rolí, s nimiž souvisí předpokládané způsoby chování a jednání. V odborné literatuře se setkáváme s různým vymezením rolí učitele. Tomanová (2000) vymezila následující role předškolního pedagoga:

Role pečovatelky – je empatická ke všem potřebám, chrání před nebezpečím, vede dítě k čistotě.

Role komunikátora – naslouchání, srozumitelnost a schopnost komunikace s dětmi daného věku.

Role učitelky – učí dítě poznat svět kolem nás, naučit se v něm žít a jednat, navozuje přirozené situace, v nichž dítě poznává smysl toho, co se učí.

Role vůdce – je tam, kde je potřeba organizace většího počtu účastníků pedagogických procesů, role vůdce je poměrně častá při spolupráci s rodinou.

Role manažera – řídí chod celé instituce, vyhodnocuje i reaguje na podněty.

Role obhájce – správně poučená učitelka může zachytit signály svědčící o špatném uspokojování potřeb dětí a činit kroky k jejich nápravě.

Role poradce – dovede poradit se stimulací rozvoje dítěte, nabízí řešení na úrovni profesních kompetencí učitele.

Role je třeba vnímat jako proměnné, jimi učitel reaguje ve své práci na měnící se celospolečenské požadavky a s tím související funkci mateřské školy. (Tomanová, 2000)

2.4.2 Dítě předškolního věku

Již v předškolním věku je každé dítě výrazně formováno působením řady činitelů vyskytujících se v prostředích, v nichž děti žijí. Různé činitelé utvářejí myšlení dítěte, jeho emocionální prožívání, jeho celkové chápání i vztahy k jiným lidem.

Předškolní věk má dvě rozmezí, která jsou dána novým sociálním zařazením dítěte. Na samém začátku, mezi třetím a čtvrtým rokem, je to vstup do mateřské školy. Na konci, po dovršení šestého roku, nástup do základní školy.

Oblast biologická:

Ve věku od tří do šesti let se změní **tělesná konstituce** dítěte. Typická baculatost v předchozím období se mění ve štíhlost. Koncem tohoto období probíhá **perioda růstu** (první strukturální přeměna), mluvíme o období vytáhlosti.

Oblast kognitivní:

Dětské **vnímání** je opět vázáno k aktivní činnosti. Dítě již umí rozlišovat barvy, sluchově je schopno rozeznat všelijaké zvuky. Významným zdrojem zážitků je neustále hmat. **Vjemy** jsou subjektivně zabarvené, nepřesné je vnímání času i prostoru. Základním znakem **paměti** je neustále mimovolnost, začíná se ale objevovat i paměť úmyslná. Stále ještě převládá paměť mechanická, ale postupně se rozvíjí i paměť slovně logická. **Pozornost** je zpočátku nestálá, s postupujícím věkem je schopno dítě se déle soustředit a vytvářejí se počátky úmyslné pozornosti, důležité pro práci ve škole. **Představivost** obohacuje rozvoj vnímání a intenzivně se rozvíjí fantasijské představy, které se uplatňují ve výtvarném projevu. Představivost se odráží i v námětových hrách „na něco“. V **myšlení** dítě přechází, podle Piageta, k názornému, jinak také intuitivnímu období. Dítě se při vytváření pojmů zaměřuje na to, co vidí, ve svých úsudcích je nepřesné. V tomto období dochází k velkému rozšíření slovní zásoby.

Oblast emotivní:

Zdrojem **citových** zážitků dítěte je opět konkrétní činnost. Rozvíjí se **smysl pro humor**, dítě má radost z volnosti a spontánnosti. **Vztek a zlost** ztrácí na intenzitě, projevuje se spíše při neúspěšné činnosti. Kolem čtvrtého roku ještě převládá **strach** z neznámého prostředí i cizích lidí, který však pomalu ustupuje. Starší předškolák si začíná uvědomovat strach ze smrti, ač ani ta nemusí být brána jako něco nezvratného.

Oblast sociální:

S citovým vývojem úzce souvisí i první chápání základních **morálních hodnot**, tzn. toho, co je dobré a co špatné. Velký význam mají pohádky a vyprávění příběhů s nějakým výchovným obsahem. **Sociální city** se vyvíjejí ve dvou směrech - k dospělým a k vrstevníkům. Postupně se vztahy k vrstevníkům mění, děti se učí **hrát si spolu**. Rodina zůstává významným socializačním činitelem. Hlavní činností, ve které proces socializace probíhá je hra. **Hra** je léčebným prostředkem, slouží k uvolnění napětí, odreagování, ale také **k učení**. Ve hře se již v předškolním věku začínají projevovat intersexuální rozdíly. Velký pokrok je patrný koncem tohoto období také v tom, že se začíná ohlašovat potřeba specifické lidské činnosti - **práce**, kdy dítě rádo pomáhá dospělým a s nadšením vykonává různé drobné úkoly, které mu uložíme. Zde je práce brána jako hra. Další důležitou a oblíbenou činností je **kresba**.

Děti kreslí rády a všude. Kreslí podle své představy, nikoli podle předlohy. Oblíbeným námětem se stává postava člověka, nebo taky **hlavonožec**. Dětská kresba vypovídá mnohé o radosti, trápení, o prožitcích světa, ve kterém žije. (Plevová, 2006)

Podle Matějčka je **dítě předškolního věku** velice **sugestibilní**, kdy si lehce osvojuje hygienické, pracovní a společenské návyky prostředí, v němž vyrůstá. Dítě přijímá kulturní nároky své společnosti. U dítěte se vytvářejí prosociální vlastnosti, jako je souhra a spolupráce, soucit a soustrast, společná zábava či první přátelství. (Matějček, 2005)

2.4.3 Rodiče

Rodina je chápána jako významný partner školy, jehož participace a spolupráce v předškolním vzdělávání patří k prioritám. Pro kvalitní vztah mezi pedagogem a rodičem je potřebná oboustranná důvěra, otevřenost, vstřícnost, porozumění, respekt a ochota spolupracovat na základě partnerství. Rodiče mají možnost podílet se na dění v mateřské škole, účastnit se programů, vstupovat do her svých dětí. Jsou pravidelně a dostatečně informováni o všem, co se v mateřské škole děje, mohou se spolupodílet na plánování programu mateřské školy. Pedagogové se domlouvají s rodiči na společném postupu při výchově a vzdělávání dětí, zachovávají diskrétnost ve svěřených záležitostech. Mateřská škola se svojí otevřeností přibližuje rodinné výchově, podporuje ji a pomáhá rodičům v péči o dítě. (RVP PV, 2004)

3 Budování vztahu k přírodě u dítěte předškolního věku

Předškolní a mladší školní věk jsou pro vytvoření vztahu k přírodě určující. Přímé pozorování a přirozený styk s přírodou jsou v tomto věku nenahraditelné. V této souvislosti mluvíme o tzv. imprintingu neboli vtisknutí. Děti jsou také schopny si velmi jasně vybavovat názorné obrazy - dětský eidetismus. Jde o vizuální představivost, schopnost jasně si vybavovat názorné obrazy. Do sedmi let jsou děti schopny pojmenovávat jednotlivé objekty – veverka, borovice, ale porozumění všeobecným pojmům - stromy, zvířata, rostliny nastává postupně. Dítě žije současností, nedokáže rozlišovat časové pojmy, takže ještě nedokáže spojovat svoje chování s příčinami a následky. Děti lze učit estetickému vnímání přírody, vnímání funkčnosti, úrovně postradatelnosti. Pro děti předškolního věku je typický egocentrismus. Dítě zajímá, co je tady a teď. Musíme tedy vycházet ze současnosti a důvěrné znalosti založené na vnímání všemi smysly, vzbuzovat smysl pro reálná dobrodružství. Je třeba vyvarovat se přílišnému zjednodušování, učit děti k reálným věcem a nechat je citově prožívat skutečné příběhy. (Léblová, 2012)

Děti potřebují aktivitu, příležitost k samostatnému experimentování, střídání nabízených činností a zároveň dostatek času probádat to, co je zrovna zaujme. I když ještě nerozumí dobře prostorovým vztahům, existují pro ně místa, která dobře znají, ve kterých se pohybují, ve kterých žijí, tzv. akční prostory. Dítě rozlišuje tyto prostory na nebezpečné - bezpečné, moje - cizí, příjemné – nepříjemné. (Léblová, 2012)

Tato vývojová fáze u dítěte předurčuje utváření vztahu k prostředí v pozdějších vývojových stádiích. Předškolní věk je z hlediska tvorby vztahu k přírodě nejdůležitější senzitivní periodou. Příroda jako taková, ale sama nevychovává. Rodiče i učitelé se setkávají s dětmi, které vyjadřují strach, štitivost či nepohodlí při přímém kontaktu s přírodou. Odmítají si sednout do trávy, zout si boty při přebrodění potoka, dotknout se slimáka nebo brouka, přespát v lese. Můžeme být svědky situací, kdy samotná chůze terénem je pro děti náročná a neznámá. Takové nepříjemnosti přitom mohou potkat i děti, které doma u filmu vyjadřují velký soucit s ohroženou přírodou, nebo mají z četby encyklopedii hluboké znalosti o světě zvířat. Pocit bezpečí a pohodlí v přírodě tedy souvisí s jinou stránkou vztahu k přírodě. Můžeme ji souhrnně označit jako schopnosti a dovednosti pro kontakt s přírodou. Co je tedy zdrojem pocitů strachu, štitivosti či nepohodlí v přírodě u dětí?

Na základě výzkumů lze říci, že pocíťované pohodlí a bezpečí, jinými slovy adaptace na přírodní prostředí, úzce souvisí s celkovým rozsahem a mírou zkušeností s pobytem v přírodě.

Znamená to, že děti, které mají pestré zkušenosti s pobytem v přírodě (za deště, pohyb houštím, spaní pod širákem apod.), prožívají tento pobyt s menší mírou strachu a nepohodlí než vrstevníci, kteří tyto příležitosti nemají. [cit. z 23.1.2014]. Dostupné z: <http://www.ekopsychologie.cz/citarna/clanky/proc-se-deti-boji>

Děti v předškolním věku mají velkou schopnost empatie. Všechny jejich smysly jsou otevřeny tomu, co do nich bude zaseto. Nemají ještě vytvořený trvalejší žebříček hodnot, a tak jsou ve svém nadšení pro věc ochotné slevit z pohodlí, je-li to třeba. Jsou vnímavé, citlivé, a snadno se nadchnou pro dobrou věc. Nemají ještě zažitě špatné návyky, nebo je lze celkem snadno ovlivnit. Děti tak mají velkou šanci vytvořit si správný nekonzumní postoj k přírodě. Příroda totiž není jen kulisou našeho života, je jeho důležitou součástí a zároveň jsme i my lidé součástí přírody. Snažíme-li se, aby příroda byla dětem čímsi důležitějším a milovanějším než jednou z tisíců definic, které se musejí zvládnout naučit, pak jim musíme dát příležitost, aby mohly v opravdové (nikoli virtuální) přírodě něco hlubokého prožít, vypořizovat, pochopit, něčemu pomáhat, aby se nejpřirozenějšími způsoby učily vzájemné komunikaci včetně empatických schopností naslouchat a přemýšlet o stanoviscích druhých. (Máchal, 2007)

3.1 Environmentální výchova a její místo v předškolním vzdělání

Říká se, že to, co se učíme v mateřské škole, se učíme pro život. To, co se učíme v dalších školách, se učíme pro svoji budoucí profesi. V mateřské škole máme možnost pomoci dětem vytvořit správné návyky, denně pobývat venku v přírodě, pozorovat, hledat, sbírat, obdivovat, brouzdat se v listí nebo v kaluži, stavět z písku hrady, pracovními aktivitami přispívat k péči o svět kolem sebe a to vše citlivě prožívat všemi pěti smysly.

Je nutné přispět k vytvoření pozitivních vztahů dětí k prostředí, zejména k přírodě a zprostředkovat vytváření dovedností a návyků správného jednání v prostředí a začleňovat aspekty environmentálního vzdělávání a výchovy do všech výchovných metod a forem, využívat prostředí mateřských škol ke spolupráci s rodinami, vytvářet návyky zdravého životního stylu, zdůraznit přímé poznávání okolního prostředí, kontakty dětí mezi sebou a s živou přírodou a vytváření kladného vztahu k přírodnímu prostředí. (Léblová, 2012)

3.1.2 Cíle environmentální výchovy u dětí předškolního věku

Cílem EV u dětí předškolního věku je založit elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, vlivu člověka na životní prostředí a vytváření základů pro odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí. Jančaříková (2010) považuje za cíl environmentální výchovy v předškolním věku *„podnítit v dětech touhu poznávat okolní svět a rozvíjet ji v hluboký a trvalý vztah k přírodě, který se později přemění v dovednost poznat v životním prostředí dysfunkce a (ještě později) v chuť přírodu aktivně chránit.“* (Jančaříková, 2010, s. 12)

Utvářet v dětech environmentálního citění při každodenní práci ve školce, kdy není smyslem dítěti jen říkat, co je špatné či dobré nebo vhodné či nevhodné. Je důležité jej naučit takovému chování v běžném životě, aby si uvědomovalo, že je součástí této planety a že svým nezodpovědným jednáním může přírodu a svět kolem něj ničit a poškozovat. Směřovat dítě výchovným působením tak, aby umělo vnímat a oceňovat zázraky přírody, uznávalo, že ne všechno se dá koupit za peníze. Chápallo, že je dobré citlivě vnímat potřeby i jiných než jen vlastní, nemyslelo jen na svůj prospěch a pohodlí. Směřovat děti k utváření si vlastních postojů a názorů na určité věci, aby existovala vyváženost a soulad mezi vědomostmi a prožitky vedoucí k lásce ke všemu živému.

Aby došlo k naplnění dílčích cílů, záleží na tom, jaké činnosti učitel dětem nabízí, jak pestrá a účelná je vzdělávací nabídka. Podle RVP PV by měla vzdělávací nabídka zahrnovat následující: umožnění přímého pozorování přírodních objektů i jevů v okolí dítěte, okolní přírody, pořádání vycházek do okolí, výlety, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (přírodu živou i neživou, přírodní jevy, úkazy a děje, rostliny, živočichové, roční období, krajina a její ráz), pozorování životních podmínek a stavu životního prostředí, poznávání různých ekosystémů, ekologicky motivované aktivity, tzv. ekohry, smysluplné činnosti přispívající k péči o životní prostředí, pracovní, pěstitelské a chovatelské činnosti. (RVP PV, 2004)

Z pohledu autorky spočívají cíle environmentální výchovy v mateřské škole v pokládání správných základů postojů, návyků a hodnot, na kterých je možné stavět v průběhu dalšího vývoje dítěte.

4 Legislativní ukotvení environmentálního vzdělávání do předškolního vzdělávání

V první části této kapitoly předkládáme zákony z oblasti pedagogiky a z oblasti životního prostředí, v další části představíme Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, kde se hned v úvodu hovoří o integrující se vzdělávací soustavě, kde je vedle sociální, kulturní, politické a hospodářské oblasti zahrnuto i životní prostředí.

Legislativní nástroje a základní strategické dokumenty jsou podmínkou pro realizaci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Legislativní dokumenty mají podobu zákonů a vyhlášek, které ve svých konkrétních paragrafech přímo souvisí s profesními požadavky na činnost učitele při realizaci EVVO. Patří sem:

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon), za obecné cíle vzdělávání považuje mj. získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje.

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, upozorňuje, že se výchova, osvěta a vzdělávání provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, ukládá povinnost MŽP a MŠMT spolupracovat na zajišťování ekologické výchovy a vzdělávání.

Zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, definuje v § 13 práva a povinnosti ústředních správních orgánů a krajů ve vztahu k zajišťování EVVO. (Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, 2008)

Národní program rozvoje vzdělávání je vládním dokumentem, který je pojatý jako systémový projekt se svými střednědobými a dlouhodobými záměry. EV je zachycena v odvětví Specifické problémy stupňů a oblastí vzdělávání v podoblasti předškolní vzdělávání. (RVP PV, 2004)

Legislativní nástroje a základní strategické dokumenty jsou podmínkou pro realizaci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Informace na úseku EVVO by vždy měly být v souladu s platnou legislativou.

4.1 Kurikulární dokumenty

Tvorbu a realizaci EVVO dále podněcuje stěžejní dokument pro předškolní vzdělávání. Je to Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a z něho vycházející školní vzdělávací program, podle něhož se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. ŠVP si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP.

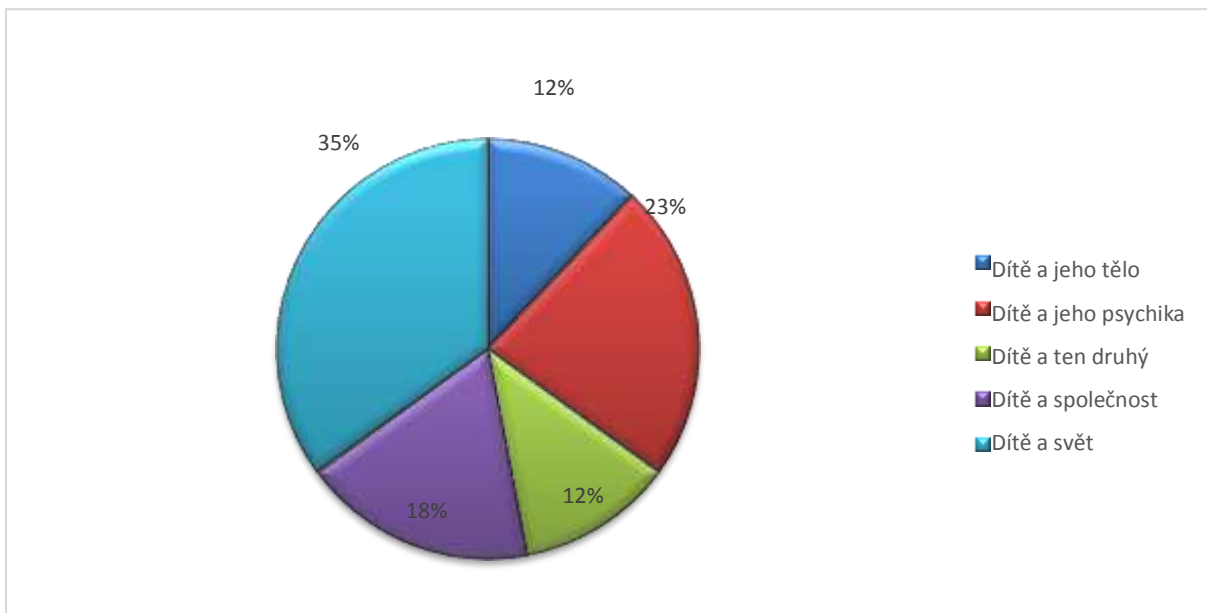
4.1.1 Environmentální výchova v RVP PV

RVP PV, který zastává státní úroveň kurikulárního dokumentu stejně jako Bílá kniha, je závazným dokumentem pro předškolní vzdělávání. Z RVP PV vychází školní vzdělávací programy, které zastávají úroveň školní. Podle RVP PV by měly integrované bloky (obsažené ve školním vzdělávacím programu) zasahovat do všech vzdělávacích oblastí vymezených RVP PV. Některé z bloků se mohou vzdělávacích oblastí dotýkat pouze okrajově anebo v daném bloku může některá vzdělávací oblast převládat. EV však může být uskutečňována nejen prostřednictvím oblasti dítě a svět. Její prvky, činnosti a aktivity se mohou odrážet i v dalších oblastech vytyčených v RVP PV. V mateřských školách se EV prolíná svým obsahem napříč všemi vzdělávacími oblastmi RVP PV. Záleží pouze na domluvě mezi pedagogy při tvorbě školního vzdělávacího programu. Jednotlivé bloky vztahující se k určitým tématům mohou být realizovány jako programy či projekty, čímž se otvírají možnosti pro různé podoby začlenění environmentální výchovy do školního vzdělávacího programu. (RVP PV, 2004)

Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí – biologické, psychologické interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Uvedme některé dovednosti, hodnoty a postoje, které lze dosahovat prostřednictvím environmentální výchovy v jednotlivých oblastech podle RVP pro předškolní vzdělávání.

V následujícím textu je provedena stručná analýza vzdělávacích oblastí z pohledu možné aplikace environmentální výchovy do předškolního vzdělávání.

Zastoupení EVVO v RVP PV

Obr: 1 Zastoupení EV v RVP PV

Dítě a jeho tělo

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových a manipulačních dovedností, učit se sebeobslužným dovednostem a vést je ke zdravým životním návykům a postojům.“ (RVP PV, 2004)

V rámci této oblasti lze EV naplňovat při pobytu venku (v lese, na louce) při překonávání překážek s pohybovým vyžitím ve volném prostoru. V rámci environmentálních aktivit lze využívat pohybových her s překonáváním překážek přírodního terénu, při nichž se rozvíjí její pohybové dovednosti, hrubá i jemná motorika. Při pohybu se děti naučí uvědomovat si své tělo (tlukot srdce, rychlé dýchání při zátěžové situaci a pohybu). Děti se naučí vnímat přírodu všemi smysly – zrakem, sluchem, hmatem, čichem a chutí.

Dítě a jeho psychika

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti psychologické je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů, vůle, stejně tak i sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.“ (RVP PV, 2004)

Tato oblast zahrnuje „podoblasti“: jazyk a řeč, poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace, sebepojetí, city a vůle. Během environmentální aktivity jsou naplňovány dílčí vzdělávací cíle těchto podoblastí. V průběhu didaktických her dítě aktivně komunikuje se svým okolím, seznamuje se s novými termíny a souvislostmi z oblasti ekologie a využívá je např. v modelových situacích. Uplatňují se metody hry, neverbálního i verbálně - zvukového charakteru, které sebou nesou environmentální prvky.

Dítě a ten druhý

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů.“ (RVP PV, 2004)

V této oblasti naplňuje EV dílčí vzdělávací cíle prostřednictvím her s pravidly k chování, pomocí sebepoznávacích cvičení a interaktivních her, při nichž se cvičí empatie i schopnost naslouchat. Významným pomocníkem mohou být dramatické hry, hromadné, skupinové či párové improvizace, které jsou zaměřeny na rozvoj empatie, odpovědnosti a spolupráce.

Dítě a společnost

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti sociálně-kulturní je uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody v jeho sociálním prostředí.“ (RVP PV, 2004)

Záměrem pedagoga v této oblasti vytváření a prohlubování sociálních vazeb ve skupině, respektování základních pravidel soužití a vytváření příznivé atmosféry ke společné práci. V environmentální výchově jde těchto aspektů využít pro vytváření a respektování pravidel při chování v přírodě, v lese.

Dítě a svět

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí, počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí.“
(RVP PV, 2004)

Cílem pedagogického úsilí s ohledem na environmentální výchovu je poskytnout dítěti povědomí o okolním světě, o vlivu člověka na životní prostředí, vytvoření elementárních základů pro otevřený a odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí. Kromě toho se zlepšuje kvalita estetického vnímání okolního světa i nejbližšího okolí, vytváří se povědomí o sounáležitosti s ním. Uplatňují se činnosti s přírodninami - frotáž kůry stromů.

Nejvíce se EV objevuje v oblasti Dítě a svět, kde to jsou $\frac{3}{4}$ ze všech cílů této oblasti, směřující k pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit a vytvoření povědomí o sounáležitosti s přírodou, lidmi i planetou Zemi.

Školní vzdělávací program (ŠVP)

Je to učební dokument, který vychází z RVP PV a analýzy podmínek školy, povinná součást dokumentace školy a zároveň veřejný dokument. Je to dokument, podle něhož by se mělo uskutečňovat vzdělávání v konkrétní mateřské škole, která jej zpracovává v souladu s RVP PV a v souladu s obecně platnými právními předpisy. Legislativně je zakotven v zákoně číslo 561/2004 Sb. (školský zákon)

ŠVP by měl obsahovat tuto základní informační strukturu:

1. Identifikační údaje o mateřské škole, charakteristiku školy a jejího vzdělávacího programu, podmínky a organizaci vzdělávání.
2. Vzdělávací obsah (témata a nabídky uspořádané do ucelených částí).
3. Evaluační činnosti.

Třídní vzdělávací program (TVP)

Třídní vzdělávací program vychází ze ŠVP, ale vybírá a upravuje témata, náměty nebo celé bloky ze ŠVP ve vztahu ke konkrétní třídě a potřebám dětí. Není dopředu uceleně zpracovaný (jako ŠVP), ale je to otevřený pracovní plán učitelek z dané třídy, který je připravovaný a postupně dotvářený. Vychází z vyhodnocení podmínek dětské skupiny a zaměřuje se na konkrétní cíle a činnosti ve vzdělávací nabídce, realizované v integrovaném bloku. Učitelky mají po společném promýšlení na začátku školního roku určitou představu, jaká témata budou se svou třídou zpracovávat. V průběhu roku však upřesňují jejich volbu, rozhodují se, kam směřovat vzdělávací cíle, aby pokrývaly komplexní rozvoj osobnosti dětí. Vzdělávací celky (s integrovaným obsahem) postupně připravují, promýšlejí a konkrétně si volí vhodné činnosti, které jim pomohou zajistit zájem a aktivitu dětí a naplnit tak vzdělávací cíle. (RVP PV, 2004)

Pedagog by si měl uvědomovat své postupy, rozhodnutí, organizaci a volbu činností ve vztahu k možnostem dětí, seberefektivně vyhodnocovat svůj přínos, co se zdařilo, nezdařilo, na co navázat, co prohloubit, co udělat jinak. Pokud je pedagog proškolený i v environmentální oblasti, měl by se snažit vnuknout dítěti základní povědomí o světě, o vlivu lidské činnosti na životní prostředí a směřovat svoje úsilí na to, aby si dítě utvořilo odpovědný a správný vztah k životnímu prostředí.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Představení praktické části

Hlavním cílem praktické části je navrhnout a v praxi ověřit environmentální projekt, zaměřený na všestranný a harmonický rozvoj, směřující k posilování a prohloubení vztahu k živé a neživé přírodě a zároveň zjistit, jaký je vztah dětí z venkovské mateřské školy k přírodě, zda děti mají zájem vyhledávat kontakt s přírodou a trávit v ní volný čas. V projektu nabízíme své náměty různých aktivit, činností a situací, které mohou vzdělávací nabídku obohatit a inspirovat učitele a třeba i rodiče dětí. Obsah projektu vychází mj. z pedagogické praxe autorky.

Projekt má děti obeznámit s metodami, jako je pozorování, sledování, objevování proměn v přírodě, naučit je žít v souladu s udržitelným rozvojem, poznávat prostředí, ve kterém žijí a získávat k němu kladný a citlivý vztah. Dětem, které nemají bližší kontakt s přírodou, je třeba zprostředkovat poznání o prostředí, ve kterém se pohybují, aby se v přírodě uměly chovat šetrně i předvídavě. Takové chování však vyžaduje určité znalosti, dovednosti a postoje. Zejména jde o informovanost dětí v problematice vlivu jednotlivých vzorců chování na životní prostředí, při řešení ekologických problémů, a to vše přístupnou formou, srozumitelnou každému dítěti.

Cíle praktické části

- Vytvořit projekt na základě studia prostředí MŠ a studia informačních zdrojů.
- Realizovat projekt při práci s dětmi v mateřské škole.
- Na základě evaluace ověřit jeho přínos v environmentální oblasti pro MŠ.

Metody sběru dat pro vyhodnocení projektu

- Pozorování
- Experimentování
- Pokusy
- Zásada názornosti
- Vlastní aktivita dítěte

Představení cílové skupiny

Při návštěvě venkovské mateřské školy v obci Bohdík, která se nachází na okraji lesa, poznáváme, jak je tady příroda dětem blízko, jaký vřelý vztah děti k přírodě mají, kdy chtějí trávit veškeré aktivity venku. Tato zjištění vedla k myšlence, realizovat výchovně vzdělávací projekt ve výše zmíněné mateřské škole.

V MŠ Bohdík je věkově heterogenní třída s počtem 24 dětí. Projekt se však zúčastnilo jen 16 dětí ve věku od 3 do 7 let, a to s ohledem na jejich schopnosti zvládnout fyzicky náročnou terénní výuku, která představuje fyziologické a motorické schopnosti a dovednosti dítěte pro pobývání v přírodním prostředí. V okolí MŠ je terén kopcovitý, s výhledem na vrcholky Hanušovické vrchoviny.

Projektový plán

Při plánování projektu si stanovíme podmínky k vytvoření funkčního projektu.

- Záměr projektu
- „Jádro“ projektu
- Strukturu plánování
- Konkretizování cílů
- Metodiku hodnocení

Realizace projektu vychází z pedagogické praxe, odborné literatury, ale také z návrhů a doporučení. Pro ověření vhodnosti a přitažlivosti vybraných činností použijeme diagnostickou metodu, a to přímé pozorování. Prostřednictvím pozorování a experimentů poznáme zajímavá místa v okolí MŠ, čímž děti přimějeme k zamyšlení se nad provázaností lidského života s přírodou. Také se zaměříme na propojení elementárních vědomostí s praktickými zkušenostmi. Nabídku připravíme tak, že starší děti zapojíme při organizaci, s podílem na učení dětí mladších. Projektem, s názvem „Jaro v lese“, navážeme na náš školní vzdělávací program "Jen se děti koukněte, co je krásy na světě."

6 Projekt environmentální výchovy pro využití v mateřské škole

Výchovný a vzdělávací prožitkový projekt pro děti v MŠ nese název „*Jen se děti koukněte, co je krásy na světě*“, na úrovni TVP pak „*Jaro v lese*“. Jedná se o projekt, realizovaný v době od 13. – 24. dubna roku 2015. Rozdělen je do 10 dnů, kdy na každý den případně jeden tematický blok. Průběh projektu je koncipován tak, že do dopoledních činností, pobytu venku, zařadíme plánované činnosti s konkrétními úkoly, jejichž průběh je popsán níže.

6.1 Charakteristika projektu

Název projektu: Tvorba environmentálního projektu pro využití v mateřské škole

Název ŠVP: Jen se děti koukněte, co je krásy na světě

Název TVP: Jaro v lese

Struktura projektu: Projekt je rozdělen do oblastí Kouzelnou bránou do lesa, zasazení semenáčku, co se skrývá pod listím, otevření studánky, bylinky z lesa, jarní louka, kdo žije ve křoví, Den Země, zvuky přírody a kouzelnou branou z lesa ven.

Časové vymezení projektu: 10 dní

Filozofie projektu: Jaro je symbolem probouzení a proto se v jeho průběhu děti ocitnou v rozkvétající říši rostlin i líhnoucích se mláďat ptáčků a jiných lesních živočichů a poodhalí některé taje a kouzla přírody. Nově nabyté vědomosti si děti budou moci upevnit díky zajímavým pokusům. Dále si každé dítě zasadí semínko do svého květináče a bude pozorovat, jak klíčí a mění se v malý stromek. Každé dítě tak bude mít „svůj strom“. Po ukončení projektu si děti odnesou malé semenáčky domů, kde si je mohou v následujícím roce zasadit na trvalé stanoviště.

6.2 Vzdělávací obsah projektu

Při utváření vztahu dětí k přírodě by učitel neměl vycházet pouze z oblasti environmentální, ale propojovat všechny vzdělávací oblasti navzájem, aby bylo vzdělávání přirozenější a hodnotnější. Zaměřme se tedy nyní na existující dílčí cíle, očekávané výstupy, vzdělávací nabídku a rizika v RVP PV, která jsou klíčová pro rozvoj vztahu dětí k přírodě.

Dítě a jeho tělo

Cíle

Rozvoj pracovní pěstitelské a chovatelské činnosti.

Rozvoj pohybových dovedností v oblasti motoriky ve volném prostoru.

Rozvoj a užívání smyslů při vnímání přírody.

Vzdělávací nabídka

Psychomotorické a smyslové hry.

Lokomoční pohybové činnosti.

Manipulační činnosti s různými přírodninami.

Výstupy

Vnímát a rozlišovat pomocí všech smyslů.

Ovládat koordinaci ruky a oka a zvládat jemnou motoriku.

Zvládat základní pohybové dovednosti a způsoby pohybu v přírodním prostředí.

Rizika

Přílišná aktivita a tlak na výkon.

Nebezpečné prostředí.

Nevhodná obuv a oblečení.

Dítě a jeho psychika

Cíle

Pozorovat, své domněnky si zaznamenat, vymýšlet strategie, obhajovat svá stanoviska.

Umět komunikovat, rozšiřovat si slovní zásobu o nové pojmy stromů, květín a bylin.

Osvojit si elementární poznatky o okolním prostředí.

Vzdělávací nabídka

Činnosti a hry zasvěcující do poznání stromů, rostlin a bylin.

Komentování zážitků a aktivit v přírodě.

Praktické činnosti k rozvíjení vztahu k přírodě.

Očekávané výstupy

Učit se nová slova, aktivně je používat.

Osvojit si poznatky a dovednosti potřebné k vykonávání činností v péči o les.

Porozumět slyšenému, co se v okolí děje, všimnout si dění a změn v lese.

Rizika

Nedostatek příležitostí k rozvoji emocionality.

Nevhodný výběr publikací a pořadů.

Nesprávně aplikovaná metodika.

Dítě a ten druhý

Cíle

Zařadit množství her, kdy děti mají příležitost k rozvoji prosociálních vztahů.

Instruovat, jak se chovat ohleduplně, vytvářet situace, sloužící jako modelové.

Rozvoj kooperativních dovedností.

Vzdělávací nabídka

Aktivity podporující posílení kladných vztahů mezi dětmi.

Činnosti zaměřené na poznávání sociálního prostředí.

Kooperativní činnosti ve dvojicích, ve skupinkách.

Očekávané výstupy

Uvědomit si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují.

Vnímat, co si druhý přeje, či potřebuje a vycházet mu vstříc.

Žít v souladu s pravidly udržitelného života.

Rizika

Nedostatek responsibility a spolupráce.

Nedodržování pravidel.

Přílišná aktivita a soutěživost.

Dítě a společnost

Cíle

Vytvořit základy aktivních postojů ke světu, k přírodě.

Poznat svět lidí, kultury a umění.

Podporovat prosociální chování, povědomí o mezilidských vztazích.

Vzdělávací nabídka

Realizace společenských zábav a slavností.

Poznání lidských vzorů.

Společenské hry a skupinové aktivity.

Očekávané výstupy

Uvědomovat si, že způsobem, jakým se ono samo i ostatní v jeho okolí chovají, ovlivňují vlastní zdraví i životní prostředí.

Šetrně pečovat o okolní životní prostředí.

Dodržovat pravidla her a jiných činností, jednat spravedlivě.

Rizika

Nevhodný příklad dospělých, jejichž chování ohrožuje životní prostředí.

Nedostatečná ochota dalšího personálu v MŠ.

Příliš úzkostlivá péče o děti v přírodním prostředí.

Dítě a svět

Cíle

Osvojit si elementární poznatky o okolním světě a jeho dění.

Porozumět významu životního prostředí pro člověka.

Vytvořit kladný vztah k okolí MŠ, louce, lesu a umět se v něm orientovat.

Vzdělávací nabídka

Přirozené pozorování přírodních objektů i jevů okolní přírody.

Sledování rozmanitostí a změn v přírodě.

Vytváření produktů z přírodnin, stavění domečků, zahrádek ze všeho, co příroda nabízí.

Očekávané výstupy

Projevovat odhodlání žít v souladu s přírodou.

Orientovat se bezpečně ve známém prostředí a blízkém okolí.

Mít povědomí o významu životního prostředí pro člověka.

Rizika

Nevhodné důrazy a nepochopení podstaty environmentální problematiky.

Nedostatečná připravenost učitelek.

Nevhodné a nepodnětné prostředí.

Začleněním aspektů environmentálního vzdělávání a výchovy do všech výchovných oblastí, metod a forem, přispějeme k vytvoření pozitivního vztahu k přírodě.

Plánovaná vzdělávací nabídka v rámci projektu

Vzdělávací nabídka v podobě aktivit a her, je konkretizována v rámci jednotlivých dnů. Plánované projektové činnosti předcházíme tématem třídního vzdělávacího programu „Jaro - charakteristika ročního období“, čímž děti obecně seznámíme s charakteristickými znaky jarního období. **Komplexní zmíněná vzdělávací nabídka a metodický postup** pro jednotlivé dny, je vzhledem k obsáhlosti textu **přestaven v příloze č 1.**

Projektové metody

- Metody názorné a demonstrační
- Metody situační a inscenační
- Metody s myšlenkovými operacemi

- Metoda motivační
- Metoda didaktické hry
- Metoda praktická
- Metoda projektová

Organizační formy v rámci projektu

- Práce ve skupinách (dvojcích)
- Frontální práce
- Individuální práce

7 AUTOEVALUAČNÍ ARCHY

Autoevaluační archy jsou rozděleny do dvoutýdenního období, s ohledem na časovou postupnost a vytváření emocionálního vztahu a individuálního pokroku dětí předškolního věku k přírodě i prostředí lesa. Jelikož se jedná o třídu heterogenní, je hodnocení rozděleno do dvou věkových kategorií, a to na děti ve věku 3 - 4 roky a děti ve věku 5 - 7 let.

Zjištěné informace z pozorování dětí při realizaci projektu jsou zapisovány do níže připravených autoevaluačních archů. Na otázky se odpovídá zvýrazněním odpovídajícího čísla, na škále od nejméně po nejvíce frekventované:

- 1 = nikdy (popř. ne, nemohou apod.)
- 2 = občas, spíše však ne
- 3 = občas, spíše však ano
- 4 = poměrně často
- 5 = často, pravidelně (popř. ano, mohou apod.)

Při realizaci EVVO děti ve věku 3 -4 roky za sledované období od 13. – 17. dubna 2015

Tabulka č. 1 - Záznamový arch 1

Zažívají legraci, realizace EVVO není nudná a nepříjemná.	1	2	3	4	5
Dostávají podněty pro zrak, sluch, čich, hmat a chuť.	1	2	3	4	5
Dostávají informace vhodně zjednodušené a podané vzhledem k věku.	1	2	3	4	5
Mohou projevovat aktivitu, zvědavost, tvořivost, učí se objevovat.	1	2	3	4	5
Seznamují se s konkrétními příklady zacházení s živými tvory v přírodě.	1	2	3	4	5
Naslouchají příběhům o přírodě (V našem lese, O chytré kmotře lišce).	1	2	3	4	5
Společně s dospělými (rodiči) obdivují přírodu a její součásti (stromy, keře, byliny).	1	2	3	4	5
Mají možnost vytvářet si intenzivní vztah ke konkrétnímu místu nebo stromu.	1	2	3	4	5

Učí se vnímat závislost zvířat i rostlin na prostředí (ryba ve vodě).	1	2	3	4	5
Zpívají a naslouchají hudbě přírody (klapání, a vrzání stromů, bzučení, šumění listů).	1	2	3	4	5
Pracují na výtvarných činnostech s přírodninami (výrobky z přírodních materiálů).	1	2	3	4	5
Přiměřeně se podílejí na práci pro přírodu (čištění studánek).	1	2	3	4	5
Učí se číst informace z krajiny (povadlé listy značí sucho).	1	2	3	4	5
Učí se experimentovat, jejich malé i větší objevy jsou oceněny.	1	2	3	4	5
Jsou informováni o bezpečných způsobech pohybu a pobytu venku.	1	2	3	4	5
Oslavují významné události (Den Země, Den vody, Den matek).	1	2	3	4	5

Průběžné hodnocení dětí ve věku 3 - 4 roky

Mladší děti se postupně zapojují do činností spojených s děním v přírodě, učí se poznávat charakteristické znaky jarního období v lese, pozorují první pupeny na keřích a stromech, poznávají jarní květiny. Vše je zprostředkováno formou hry. Z pobytu ve volné přírodě projevují radost a potěšení.

Při realizaci EVVO dětí ve věku 3 - 4 roky za sledované období 20. – 24. dubna 2015

Tabulka č. 2 - Záznamový arch 2

Zažívají legraci, realizace EVVO není nudná a nepříjemná.	1	2	3	4	5
Dostávají podněty pro zrak, sluch, čich, hmat a chuť.	1	2	3	4	5
Dostávají informace vhodně zjednodušené a podané vzhledem k věku.	1	2	3	4	5
Mohou projevovat aktivitu, zvědavost, tvořivost, učí se objevovat.	1	2	3	4	5
Seznamují se s konkrétními příklady zacházení s živými tvory v přírodě.	1	2	3	4	5
Naslouchají příběhům o přírodě (V našem lese, O chytré kmotře lišce).	1	2	3	4	5
Společně s dospělými (rodiči) obdivují přírodu a její součásti.	1	2	3	4	5

Mají možnost vytvářet si intenzivní vztah ke konkrétnímu místu nebo stromu.	1	2	3	4	5
Učí se vnímat závislost zvířat i rostlin na prostředí (ryba ve vodě).	1	2	3	4	5
Zpívají a naslouchají hudbě přírody (klapání, a vrzání stromů, bzučení, šumění listů).	1	2	3	4	5
Pracují na výtvarných činnostech s přírodninami (výrobky z přírodních materiálů).	1	2	3	4	5
Přiměřeně se podílejí na práci pro přírodu (čištění studánek).	1	2	3	4	5
Učí se číst informace z krajiny (povadlé listy značí sucho).	1	2	3	4	5
Učí se experimentovat, jejich malé i větší objevy jsou oceněny.	1	2	3	4	5
Jsou informovány o bezpečných způsobech pohybu a pobytu venku.	1	2	3	4	5
Oslavují významné události (Den Země, Den vody, Den matek).	1	2	3	4	5

Při realizaci EVVO děti ve věku 5 - 7 let za sledované období od 13. – 17. dubna 2015

Tabulka č. 3 - Záznamový arch 3

Zažívají legraci, realizace EVVO není nudná a nepříjemná.	1	2	3	4	5
Dostávají podněty pro zrak, sluch, čich, hmat a chuť.	1	2	3	4	5
Dostávají informace vhodně zjednodušené a podané vzhledem k věku.	1	2	3	4	5
Mohou projevit aktivitu, zvědavost, tvořivost, učí se objevovat.	1	2	3	4	5
Seznamují se s konkrétními příklady zacházení s živými tvory v přírodě.	1	2	3	4	5
Naslouchají příběhům o přírodě (V našem lese, O chytré kmotře lišce).	1	2	3	4	5
Společně s dospělými (rodiči) obdivují přírodu a její součásti (stromy, keře, byliny).	1	2	3	4	5
Mají možnost vytvářet si intenzivní vztah ke konkrétnímu místu nebo stromu.	1	2	3	4	5

Učí se vnímat závislost zvířat i rostlin na prostředí (ryba ve vodě).	1	2	3	4	5
Zpívají a naslouchají hudbě přírody (klapání, a vrzání stromů, bzučení, šumění listů).	1	2	3	4	5
Pracují na výtvarných činnostech s přírodninami (výrobky z přírodních materiálů).	1	2	3	4	5
Přiměřeně se podílejí na práci pro přírodu (čištění studánky).	1	2	3	4	5
Učí se číst informace z krajiny (povadlé listy značí sucho).	1	2	3	4	5
Učí se experimentovat, jejich malé i větší objevy jsou oceněny.	1	2	3	4	5
Jsou informovány o bezpečných způsobech pohybu a pobytu venku.	1	2	3	4	5
Oslavují významné události (Den Země, Den vody, Den matek).	1	2	3	4	5

Průběžné hodnocení dětí ve věku 5 - 7 let

Starší děti projevují živý zájem o tematiku. V souvislosti s projektem samy rozvíjí další aktivity, kdy samostatně usuzují podle počasí, co se v přírodě děje (když je zataženo, budou pampelišky zavřené). Rády objevují nové možnosti a učí se novým činnostem, mají zájem o prostředí, ve kterém žijí a o jevy v něm probíhající. Prezентují výsledky své činnosti rodičům.

Při realizaci EVVO děti ve věku 5 – 7 let za sledované období od 20. -24. dubna 2015

Tabulka č. 4 - Záznamový arch 4

Zažívají legraci, realizace EVVO není nudná a nepříjemná.	1	2	3	4	5
Dostávají podněty pro zrak, sluch, čich, hmat a chuť.	1	2	3	4	5
Dostávají informace vhodně zjednodušené a podané vzhledem k věku.	1	2	3	4	5
Mohou projevovat aktivitu, zvědavost, tvořivost, učí se objevovat.	1	2	3	4	5
Seznamují se s konkrétními příklady zacházení s živými tvory v přírodě.	1	2	3	4	5
Naslouchají příběhům o přírodě (V našem lese, O chytré kmotře lišce).	1	2	3	4	5

Společně s dospělými (rodiči) obdivují přírodu a její součásti (stromy, keře, byliny).	1	2	3	4	5
Mají možnost vytvářet si intenzivní vztah ke konkrétnímu místu nebo stromu.	1	2	3	4	5
Učí se vnímat závislost zvířat i rostlin na prostředí (ryba ve vodě).	1	2	3	4	5
Zpívají a naslouchají hudbě přírody (klapání, a vrzání stromů, bzučení, šumění listů).	1	2	3	4	5
Pracují na výtvarných činnostech s přírodninami (výrobky z přírodních materiálů).	1	2	3	4	5
Priměřeně se podílejí na práci pro přírodu (čištění studánky).	1	2	3	4	5
Učí se číst informace z krajiny (povadlé listy značí sucho).	1	2	3	4	5
Učí se experimentovat, jejich malé i větší objevy jsou oceněny.	1	2	3	4	5
Jsou informovány o bezpečných způsobech pohybu a pobytu venku.	1	2	3	4	5
Oslavují významné události (Den Země, Den vody, Den matek).	1	2	3	4	5

Reflexe:

Záměrem projektu bylo umožnit dětem osobní prožitek a zkušenost s přírodou, chránit živou a neživou přírodu, vytvářet povědomí o vlastní sounáležitosti s přírodou, rozvíjet úctu k životu a schopnosti dětí holisticky vnímat okolní prostředí a cítit vůči němu zodpovědnost. Pochopit nutnost dodržování postupu a určitých pravidel při hře i výuce v přírodě, při nichž se nejsnadněji vytváří potřebné názory, postoje a sklony k ochraně životního prostředí, jež přispívá i k rozvoji schopností a dovedností nutných k získávání funkční gramotnosti dětí a podpořit rozvoj praktických schopností a dovedností a postojů, vytvářet povědomí o vlastní sounáležitosti se světem a živou přírodou, získávat znalosti, schopnosti a dovednosti, vedoucí k vytváření ekologického životního stylu, vést děti k soustředěnému pozorování přírody a rozvíjet proenvironmentální chování dětí.

Na základě pozorování reakcí dětí a cílených i necílených rozhovorů s nimi bych projekt hodnotila jako úspěšný. Z mého pohledu se výukový program se zaměřením na EVVO projektovat osvědčilo. Při realizaci EVVO formou her děti zažívaly legraci, příroda se pro ně stala podnětným a zdravým prostředím a děti spontánně projevovaly nejen vlastní aktivitu, ale i zvědavost a tvořivost. Děti projevovaly živý zájem o tematiku a v souvislosti s projektem předkládaly vlastní nápady. Během projektu rozvíjely emocionální vztah k přírodě, projevovaly zájem a kladný vztah ke všemu živému i neživému včetně sama sebe a získaly základní informace o životním prostředí. Dostaly příležitost učit se samostatně, aktivně a tvořivě myslet i jednat. Na konci projektu již děti měly vytvořený intenzivní vztah ke konkrétnímu místu, trpělivě naslouchaly zvukům přírody, dokázaly číst informace z krajiny, (například podle počasí předpovídaly, co se v přírodě děje) a plně se účastnily oslavy „Den Země“.

8 VYHODNOCENÍ REALIZACE PROJEKTU

V závěru lze na základě výsledků konstatovat, že příroda je prostor, který podporuje dětskou zvědavost a probíhá zde osobnostní a sociální rozvoj dítěte. V přírodě je posilována nejen psychická odolnost, ale také odolnost manuální a tělesná. Také je pozitivně podporován duševní, citový a sociální vývoj dětí. Podstatnou věcí je, že pobyt venku posiluje imunitní systém a pomáhá k prevenci nemocí, úrazů a alergií.

Hry v přírodě u dětí podporují kreativitu, komunikační schopnosti, plánování, ale i neméně důležité prvky, jako sebedůvěru, vytrvalost, schopnost koncentrace. Prostředí děti inspiruje k tvůrčí činnosti, šikovnosti, rozvíjení fantazie a vše prožívají všemi pěti smysly.

Jak se dařilo plnit projekt?

V mateřské škole se mi podařilo realizovat 10 -ti denní výchovně prožitkový program podle toho, jak jsem ho naplánovala, i když občas bylo zapotřebí se přizpůsobit. Podstatné však bylo zrealizovat všechny činnosti a dodržet logickou návaznost. Jsem přesvědčená, že to jsem zachovala a děti mohly sledovat jarní krajinu v její vývojové posloupnosti.

Doporučení pro pedagogickou praxi

Z realizace projektu, v kterém jsem využívala především metodu pozorování, jsem zjistila, že děti jsou pro tento způsob realizace činnosti velmi otevřené a jsou z ní nadšené. Díky pozorování, které si děti samy v přírodě mohly vyzkoušet, získaly nové zkušenosti, ale také uspokojivé pocity z toho, že něco dokázaly, a proto je vhodné zavádět metodu pozorování co nejčastěji, a to jak při vycházkách do přilehlého okolí MŠ, tak i do nedalekého lesa, kde jsou mnohé činnosti, které s nimi děláme ve třídě nebo na zahradě MŠ, také realizovatelné. Doporučením pro mateřskou školu je, aby posílali pedagogické pracovníky na školení o environmentální výchově či kurzy zážitkové pedagogiky, aby i oni poznali, co děti prožívají. Také spolupráce s dalšími školami podpoří předávání zkušeností a tím i zlepšování úrovně v oblasti EVVO. Za účelné považuji využití ochoty rodičů k organizování různých aktivit v přírodním prostředí. Jako důležitou aktivitu vnímám i navazování a udržování kontaktů mateřské školy s pracovníky zabývajícími se péčí o životní prostředí. A závěrem bych MŠ doporučila průběžné hodnocení programu EVVO, a to ve spolupráci nejen se členy pedagogického sboru, ale také se zástupci rodičů dětí.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo vytvořit a ověřit funkční projekt, zaměřený na environmentální výchovu, který prolíná všemi výchovnými složkami a nenásilnou formou herních i řízených činností se začleňuje do vzdělávací nabídky předškolního vzdělávání s využitím spontánních činností, dětských her, říkadel a písniček v přírodním prostředí.

Úkolem bylo zjistit, jaký je vztah dětí z venkovské mateřské školy k přírodě, zda tyto děti mají zájem vyhledávat kontakt s přírodou a trávit v ní volný čas.

Odpověď zní: Děti z venkovské mateřské školy mají pozitivní vztah k přírodě. Z jejich reakcí usuzuji, že se do přírody těšily, jejich radost z pobytu v přírodě byla upřímná, po lese se pohybovaly sebejistě a rády se do lůna přírody navracely.

Děti se během projektu při vycházkách do lesa seznámily s přírodním prostředím, které je obklopuje, získaly povědomí o neustálých změnách přírodního prostředí a jeho rozmanitosti a kráse.

Nejsilněji je ovlivnila vlastní zkušenost při zážitkovém učení, pozorování a experimentování při společných toulkách po lese, loukách a v okolí mateřské školy.

Pedagogické cíle, totiž učit děti záměrnému a aktivnímu pozorování spojenému s myšlenkovou činností (to znamená nejen pasivní přijímání podnětů z okolí) a pomocí sběru a zaznamenávání výsledků pozorování pochopit vzájemné souvislosti v přírodě a vlastní sounáležitosti s ní, projekt z mého pohledu naplnil.

Literatura

- ANDEROVÁ, R., HANZLÍKOVÁ, I., *V našem lese*. Praha: Ottovo nakladatelství s.r.o, 2013. ISBN 978-80-7451-308-4.
- ČINČERA, J. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.
- BERČÍKOVÁ, A., ŠMELOVÁ, E., STOLINSKÁ, D. a kol. *Učitel - aktér edukačního procesu předškolního vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2014. ISBN 978-80-244-4033-0.
- JANČAŘÍKOVÁ, K. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe, 2010. ISBN 978-80-86307-95-4.
- KASÍKOVÁ, H. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3.
- LEBLOVÁ, E. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Vyd. 1. - Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.
- MACHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek 2007, ISBN 80-902954-0-1.
- MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, a.s., Vydání 1., 2005, ISBN 978-80-247-0870-6.
- Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty Č. j. 16745/2008 – 22.
- PLEVOVÁ, I. *Kapitoly z vývojové psychologie*, Vyd.1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2006. ISBN 80-244-1412-0.
- PRŮCHA, J. KOŤÁTKOVÁ S. *Předškolní pedagogika*, Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ. J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- SMOLÍKOVÁ, K. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004. ISBN 80-87000-00-5.
- TOMANOVÁ, D. *Co se očekává od učitelky MŠ*. In *Informatorium 3-8*, č. 7, 2000, ISSN 1210-7506.

Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice, součást implementace směrnice č. 90/313/EHS, o svobodě přístupu k informacím o životním prostředí

Internetové zdroje

<http://www.ekopsychologie.cz/citarna/clanky/proc-se-deti-boji>

<http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/unikatni-vyzkum-kolik-je-lidi-kteri-se-aktivne-zapojuji-do-ochrany-prirody-a-co-jsou-zac>

<http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/priroda-leci-vylet-do-zelene-povzbudi-podle-vedcu-mysl-vice-nez-toulky-po-meste>

<http://www.i-creative.cz/2013/05/02/jarni-pracovni-a-grafomotoricke-listy/>

Legislativa

Zákon č. 17/1992 Sb. o životním prostředí (ve znění pozdějších předpisů)

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1

Realizace environmentálního projektu pro využití v mateřské škole

PŘÍLOHA 2

Pracovní listy pro předškoláky

PŘÍLOHA 1

Realizace environmentálního projektu pro využití v mateřské škole

Předpokladem úspěšnosti projektu je uskutečnit environmentálního vzdělávání v rámci vybrané instituce, v tomto případě s dětmi v MŠ Bohdíkov.

Téma na 1. den

Kouzelnou bránou do lesa

Místo realizace: Les, okolí MŠ

Pomůcky: Barevné pentličky, sáčky, lupy, fotoaparát

Prvotní motivace

První den, po vzájemném přivítání se s dětmi, se společně usadíme na koberec do tzv. ranního kruhu, abychom si pověděly, zda děti rády chodí na jaře na procházky do lesa. Děti většinou odpovídají kladně. Často navštěvují nedaleký les, kam chodí i při procházkách v MŠ, nebo s rodiči. Povídáme si o plánovaném programu, který je pro přehlednost a pochopení dětí prezentován na třídní nástěnce.

Metodický postup

Společně si připomeneme, které jarní květiny a stromy už známe. Vzpomeneme si na sněženky, sedmikrásky, petrklíče, pampelišky a fialky, z listnatých stromů si děti pamatují dub, břízu, kaštan a javor, z jehličnanů je to na smrk, jedle a borovice. Stromy a květiny si prohlédneme i na obrázcích, přičemž si ukážeme a seznámíme se i s dalšími modelovými organismy. Pro zesílení motivace si každé dítě vybere jeden ze stromů a stane se po dobu projektu jeho patronem, kdy jeden druh stromu může mít i více patronů, aby se dostalo na všechny děti. Poté se vybavení barevnými pentlemi vypravujeme na první jarní vycházku. Po příchodu na okraj lesa si vytipujeme stromy, které se rozvětvují nízko nad zemí. Na stromy pak společně pověsíme připravené barevné stužky. Nyní mohou všechny děti vstoupit do lesa „kouzelnou branou“ a začít plnit připravené úkoly. Jako první si zahrajeme pohybovou hru o zajíce.

Pohybová hra O zajíce

V tomto případě představují zajíce zajímavé a cenné nálezy. Děti běhají po lese a hledají klacíky, kamínky, prázdné ulity, šišky, zbytky oříšků, nebo i zaječí bobky. Děti čerpají ze své fantazie a přinášejí na hromádku všemožné lesní poklady. Nejdříve se ocení všechno, co je pro samotné děti zajímavé a později se z nabízených zajímavostí vybírá a dětské bádání a pátrání se usměrňuje požadovaným směrem. Nález přírodniny je odměněn a nalezená zajímavost je dále demonstrována celé skupině dětí. Chválí se každé dítě, které něco zajímavého donese. Poté se společně vrátíme k naší pohádkové bráně, kterou po projití symbolicky zamkneme s doprovodem motivační básničky:

Motivační básnička Zamykám zamykám les

„Zamykám, zamykám les, aby sem nikdo nevlez.

Vleze-li sem bába, ať se z ní stane žába.

Vleze-li sem dědek, ať se z něj stane dudek.

Vleze-li sem mládenec, ať se z něj stane mravenec.

Vleze-li sem panna, ať se z ní stane srna.“

Obr. č. 2 Kouzelnou branou do lesa

Použité metody: Motivační, názorné, metody slovní, metody didaktické hry.

Téma na 2. den

Zasazení semen i semenáčku

Místo realizace: Zahrada a okolí MŠ

Pomůcky: Květináče, zemina, semena, semenáček, sázecí kolík, voda, atlas

Popovídáme si s dětmi, jak poznáme, že už je jaro. Když ráno jdeme do školky, je už světlo a zpívají ptáčkové. Dny jsou každý den o kousek delší a teplejší, přestože ještě mohou přijít noční mrazíky.

Obr. č. 3 Zasazení semenáčku

Metodický postup

Na školní zahradě si připravíme květináče, naplníme perlitem a zasadíme do něj namořená semínka smrku. Řekneme si, jak se o něj starat a vysvětlíme dětem, že vlastní vzcházení semenáčků trvá poměrně dlouhou dobu, takže je třeba se obrnit trpělivostí. Aby si děti udělaly představu, jak bude jejich stromeček vypadat, zasadíme si ještě společnými silami roční obalovaný semenáček, který si jako vzor postavíme vedle květináčů se zasazenými semínky smrku.

Práce s knihou

Děti dostanou atlas a zadáme jim stromky, které v něm mají najít. Společně si zopakujeme, které stromy v lese rostou. Měli bychom tak v dětech probudit přirozenou zvědavost. U předškoláků už některé děti umí číst, takže jim ukážeme, jak se s atlasem pracuje a starší děti si v něm mohou hledat sami. Povíme si, jakou funkci plní stromy stromu v přírodě, vysvětlíme, že strom vypouští kyslík, který potřebujeme k dýchání, že stromy zvyšují vlhkost prostředí, zpevňují a chrání půdu a poskytují životní prostor a zdroj potravy mnoha organismům. Pro upevnění nových poznatků se vypravíme na okraj blízkého lesa, kde si s dětmi zahrajeme hru Semínka.

Pohybová hra Semínka

Učitelka říká: Jsme semínka, vítr nás rozfouká po lese, *běháme s rukama nad hlavou*, spadneme na zem, *uděláme dřep*, dešť nás zalévá, *naznačíme prsty padání deště*, sluníčko nás zahřeje, semínkům v lese dobře je. Semínka začnou růst, *velmi pomalu se pohybujeme*, až je z každého semínka velký a silný strom, *postavíme se jako stromy, vzpažíme a otáčíme se vpravo a vlevo*. Říkáme si přitom říkadlo:

Stojí, stojí stromečky / *stojíme se zvednutýma rukama nad hlavou*

Mají hezké větvičky / *pohládíme si paže od prstů až k rameni*

Na nich listy, jehličí / *pohybem prstů naznačíme padání listů*

Nikdo v lese nekřičí / *prst dáme na ústa*

Otázka podněcující aktivitu dětí „*Proč se v lese chováme tiše?*“

Použité metody: Praktické, motivační, didaktické hry, metoda práce s knihou.

Téma na 3. den

Co se skrývá pod listím

Místo realizace: Les v okolí MŠ

Pomůcky: Lopatky, zkumavky, sáčky, fotoaparát

Vypravujeme se do lesa, abychom si připomenuli, že listy na podzim opadaly a z opadaného listí se tvoří kvalitní půda. A protože nové listy ještě raší a není ještě možné

všechny stromy poznávat podle listů, jsou děti vyzvány, aby si prohlédly staré listy a za pomoci lopatek odhrabaly vrstvu spadaneho listí až na tmavě černou humózní vrstvu.

Metodický postup

V půdě hledáme organismy, které se na rozkladu listů podílejí. Jsou to plísně, houby, žížaly, stonožky a mnohonožky. Odchycené jedince vložíme do připravené zkumavky a pozorujeme. Chycené tvory pomocí atlasu pojmenujeme a následně je vypustíme a nabídneme dětem pohybovou hru na zahřátí, kterou nám splní hra na honěnou.

Obr. č. 4 Co se skrývá v půdě

Pohybová hra Na honěnou

Hru hrajeme ve volném prostoru lesa jako běžnou honičku. Babu si budeme předávat tím, že se dotkneme druhého a od té chvíle je babou on a bude ostatní honit. My ale budeme mít možnost se před babou zachránit tím, že obejmeme strom. Když je ten kdo honí od nás dál, musíme se pustit a pohybovat se zase v prostoru. V případě potřeby opět vyhledáme nejbližší strom.

Experiment

Ze stromu břízy ustříhneme několik větvíček do vázy s vodou a necháme v teple vyrašit lístky z pupenců. Na větvíčkách můžeme pozorovat i převislé samčí jehnědy. Dětem je možné ukázat, jak si z pupenu vypreparovat lístky.

Použité metody: Situační, prožitkové, metody praktické.

Téma na 4. den

Otevírání studánky

Místo realizace: Okolí MŠ, les

Pomůcky: Vodní zdroj (studánka), konvičky, síťky, plastové kelímky.

Metodický postup

Vybaveni nářadím a síťkami zamíříme k lesní studánce, která je po předešlé zimě ukrytá pod listím a jehličím, abychom ji společnými silami vyčistili a slavnostně otevřeli. Čistá studánka nám poslouží při opakovaných návštěvách. Vysvětlíme dětem, že veškerou vodu, kterou potřebujeme, nemusíme nosit z velké dálky.

Obr. č. 5 Čištění studánky

Pohybová hra – říkadlo: Žába skáče po blátě

Žába skáče po blátě / skáčíme snožmo na místě

Koupíme ji na gatě / pleskáme o zem ve dřepu a vrátíme se do stoje

Na jaké? Na jaké? / tleskáme s rukama s pootočením trupu na jednu i na druhou stranu

Na zelené strakaté / otočíme se na místě a 3x dupneme

Pozorování

V teplém dni pozorujeme a lovíme vodní tvory, kteří ve studánce, nebo v jejím pramínku žijí. Opatrně je chytíme do sítky a pozorujeme je. Následně je vypustíme zpátky, odkud jsme je vylovili. A protože slavíme u studánky a zazpíváme si písničku.

Písnička Holka modrooká

*„Holka modrooká, neseďavej u potoka,
holka modrooká, neseďavej tam.
V potoce se voda točí, podemele Tvoje oči,
holka modrooká, neseďavej tam.“*

Metodický postup

Na jaře se příroda velice rychle probouzí a mezi mohutnými kmeny stromů se před námi rozprostírá zelený koberec. Naši pozornost zaměříme k mechům a lišejníkům, které mohou dosahovat i několikacentimetrové výšky nad zemí.

Obr. č. 6 Sběr mechů

Vysvětlíme dětem, že mechy vždy rostou ve větších společenstvích a nejlépe je můžeme pozorovat a porovnávat za pomoci lupy a lišejníky, že rostou jen tam, kde je čisté ovzduší a mohou sloužit i jako kompas, protože rostou jen na severní straně kmene.

Experiment

Několik druhů mechu si odneseš do školky a vytvoříš z nich mechovou zahrádku, kde můžeme demonstrovat schopnost mechu zadržet vodu. Tímto umožníme dětem uvědomit si a vyzkoušet absorpční schopnost mechu. Kolik vody mech zadrží? Je pevný, ohebný, měkký?

Použité metody: Názorné a motivační, situační a inscenační, metody praktické činnosti.

Téma na 5. den

Bylinky z lesa

Místo realizace: Les, okolí MŠ, louka, pole.

Pomůcky: Sáčky, lupa, fotoaparát

Metodický postup

Při návštěvě lesa jsme se tentokrát zaměřili na bylinné patro listnatého lesa, které je na jaře plné života. Roste zde mařinka, fialky, podběl, jaterník, plicník a konvalinky. U vody pak nacházíme mladé kopřivy, hluchavky, violky, petrklíče, orseje a sasanky.

Obr. č. 7 Konvalinka vonná a její plody

Upozorníme děti, že musíme dávat na některé druhy těchto oku lahodivých kyticek pozor, protože jsou díky obsahu látek v listech či květu jedovaté. Ukážeme především na konvalinku. Její plody, červené bobule, by mohli přilákat dětskou zvědavost a děti by je mohli chtít ochutnat.

Experiment

Každé dítě se pokusí vykopat lopatkou cibulku vybrané rostlinky a ukáže ji ostatním, poté s pomocí opatrně zasadí cibulku s kytičkou na původní místo. A abychom děti nechaly odpočinout od pracovní činnosti, posadíme se do kruhu a společně si zahrajeme vědomostní hru.

Pohybová a vědomostní hra Bylinková bába

Paní učitelka chodí uprostřed a vymýšlí si různé věty, ve kterých zaznívají názvy bylinky. Na název bylinky děti udělají předem dohodnutý úkon – tlesknutí, dupnutí, výskok nebo dřep.

Kopřivový čaj

Po ukončení hry natrháme několik kopřiv a hluchavek a přitom si vysvětlíme léčivé účinky těchto bylin a proč kopřiva žahá a květy hluchavky se vysávají? Po příchodu do školky si pak z umytých kopřiv připravíme zdravý čaj.

Použité metody: Metody s myšlenkovými operacemi, metody didaktické hry.

Téma na 6 den

Kdo žije ve křoví

Místo realizace: Okolí MŠ, les

Pomůcky: Košíček, lupa

Metodický postup

Ve slunečném dubnovém dni se opět vypravujeme do lesa, tentokrát za poznáním stromového a keřového patra jarního lesa. Na okraji lesa si ukazujeme první keř hlohu a bezu, kousek dál nacházíme lísku, nechybí ani řešetlák a krušina. Děti se dozvědí, že mnohé keře mají trny, a že v některých keřích jsou ptačí hnízda, takže pozorujeme, z čeho je hnízdo vyrobené a objasníme dětem, že ptáci rádi hnízdí v křovinách z důvodu hustého trnitého porostu, které jim poskytuje ochranu a že keře mají plody vhodné pro potravu.

Pohybová hra Na lišku a zajíce

Děti si mezi keři zahrají hru na lišku a zajíce, kdy liška honí vždy zajíce a zajíc se snaží schovat v křoví. Z jedné dvojice uděláme lišku a zajíce. Mezi jednotlivými dvojicemi musí být dostatečný prostor, aby mezi nimi bylo dostatek místa k probíhání. Liška bude zajíce honit, když se ho dotkne, změní se zajíc v lišku a liška se promění v zajíce. Ale zajíc má výhodu, že se může schovat v křoví, nebo se zachrání tím, že se postaví před první dítě ve dvojici, takže nyní bude jako první z trojice. Když se takto k dvojici přidá zajíc, musí poslední z trojice vyběhnout a je najednou zajícem a je stále pronásledován stejnou liškou. Ta, když se ho dotkne, stává se sama zajícem a běží se schovat do křoví.

Pozorování

Po ukončení hry postoupíme hlouběji do lesa, kde se zastavíme u pařezu a prohlédneme si letokruhy. Nacvičíme si měření obvodu pařezu a pokračujeme měřením obvodů stromů. Děti pracují ve dvojicích a provázkem naměří obvody stromů ve výšce hlav, provázek ustříhnou a délku provázku vzájemně srovnávají. Po ukončení měření čeká na děti hra s odměnou, kdy děti mají najít dutý strom a v něm překvapení. Po nalezení pokladu se všichni odeberou do mateřské školy, kde si rozdělí nalezenou odměnu.

Použité metody: Metody názorné a demonstrační, metody praktické činnosti.

Téma na 7 den

Jarní louka

Místo realizace: Louka, remízek

Pomůcky: Kartičky s obrázky květin

Metodický postup

V přírodě mají děti příležitost navrátit se ke své přirozenosti – poznávat, prozkoumávat, učit se a nejsou přitom o nic ochuzené. Jarní louka s trávničkem je pro děti velkou inspirací ke zkoumání a pozorování. Jedna z jarních výprav do přírody nás zavede na louku, kde už rostou první květiny. Nejprve si připomeneme stromy a květiny, které už poznáme a pro upevnění v paměti si zahrajeme pohybovou hru.

Pohybová hra Jarní louka

Po louce jsou rozházeny obrázky květin - sněženka, petrklíč, pampeliška, fialka a sedmikráska. Děti běhají na louce mezi květinami. Následně tleskeme a řekneme název kytičky. Děti si musí najít nejbližší kytičku a zastavit se. Při hře můžeme na naší louce létat jako včeličky, plazit se jako žížalky, nebo skákat jako žabky. Po ukončení hry si odpočineme a společně si zazpíváme písničku travička zelená.

Obr. č. 8 Na jarní louce

Písnička Travička zelená

*„Travička zelená, to je moje potěšení,
travička zelená, to je moje peřina.
Když si smyslím, na ní sednu,
když si smyslím, na ní lehnu,
travička zelená, to je moje peřina.“*

Použité metody: Metody s myšlenkovými operacemi, metody didaktické hry

Téma na 8. den

Den Země

Místo realizace: Les, pole, vhodná zahrada

Pomůcky: Větve, kameny, šišky, přírodniny

Metodický postup

U příležitosti největšího svátku environmentálního hnutí, který připadá na 22. duben, se vypravujeme do lesa za účelem postavení mandal, které budou projevem vděčnosti za náš společný domov na planetě Zemi. Společně si nasbíráme velké množství různých přírodnin a pak je rovnáme, nebo vysypeme do předem připravených obrazců. Vysvětlíme dětem, že tvorba mandal je náročná a vyžaduje trpělivost.

Obr. č. 9 Mandala srdce při oslavě Dne Země

Když budou mandaly hotové, zprostředkujeme dětem pochopení toho, že jádrem této oslavy je úklid veřejných prostor, výsadba zeleně, nebo prezentace ekologických aktivit. Přidáme ještě citát indiánského náčelníka Geronima z knihy Chraňme naši planetu: „Teprve až pokácíte poslední strom, až ulovíte poslední rybu, až otrávíte poslední řeku, přijdete na to, že peníze se nedají jíst.“ Po ukončení slavnosti, pro kterou jsme mandaly vytvořili, je rozmetáme a zahrajeme si pohybovou hru Lidské pexeso.

Pohybová hra Lidské pexeso

Dvě hádající děti jsou kapitáni lodi a musí na svoji loď dostat co nejvíce námořníků se stejnými znaky. Ty dvě děti, které budou hádat, odejdou stranou tak, aby neviděly na ostatní. Paní učitelka pak ostatní děti rozdělí do dvojic a každé dvojici přidělí jeden stejný pohyb – např. chycení za pravé ucho, poškrábání na nose, předpažení apod. Všechny děti se pak rozptýlí po prostoru tak, aby dvojice, které patří k sobě, nestály vedle sebe. Obě děti, které stály stranou, pak hádají stejné dvojice tak, jako v klasickém pexesu. Dvojice, která je uhádnuta, pak odchází k dítěti, které je uhádlo.

Výtvarná činnost Chraňme naši planetu

Jako reflexi na oslavy Dne Země dokončíme zeměkouli z lepenky, kde byl v předchozích dnech pomocí škrobu a toaletního papíru zvrásněn povrch tak, aby znázorňoval pohoří, údolí a pevniny. Na suchý reliéf domalujeme zelenou barvou úrodné plochy, modrou vodní hladiny, žlutou pouště a šedou skalnatá pohoří. Děti nasměrujeme, aby řekly své nápady, jak mohou pomáhat Zemi a ty pak připevníme na maketu a pověsíme na veřejně přístupné místo.

Použité metody: Metoda projektová – Den Země.

Téma na 9. den

Zvuky přírody

Místo realizace: Okolí MŠ, louka, les

Pomůcky: Přírodniny

Metodický postup

Při další návštěvě lesa se zaměříme na zvuky jarní přírody a vyzkoušíme si „hraní“ na přírodniny. Vyzveme děti, aby našly takové přírodniny, které vydávají zvuky a mohly by na ně hrát jako na hudební nástroj a necháme děti muzicírovat. Při hře využijeme ovládání hlasitosti rukou. Když je ruka nahoře, děti hrají co nejvíce, ruka u země značí ticho, nehraje nikdo.

Pohybová hra Stojí, stojí strom

Děti stojí v lese nebo na kraji lesa a učitelka začne odříkávat: „Stojí, stojí strom, praštil do něj hrom, chytněte se buku!“ Hráči se na to rozprchnou a hledají v nejbližším okolí buk. Kdo se dotýká bukového kmene, nemůže už dostat babu. Učitelka mezitím honí ty, kteří ještě buk nenašli nebo k němu nedoběhli, a každý, kdo dostane babu, ztratí bod.

Použité metody: Situační a inscenační, metody praktické činnosti.

Téma na 10. den

Kouzelnou branou z lesa ven

Místo realizace: Okrajová část lesa

Pomůcky: Plastové kelímky, sáčky, papíry, voskovky

Metodický postup

Ve slunečném jarním dni využíváme vycházku k činnostem, kterými se symbolicky rozloučíme s lesem v rámci našeho společného projektu.

Obr. č. 10 Kouzelnou branou z lesa ven

Děti budou mít za úkol najít si každý svůj strom, který si zvolily na začátku projektu a staly se jeho patronem. Děti si svůj strom dobře prohlédnou, pohladí ho po kůře,

mohou ho obejmout. Jestli mají nějaké trápení nebo přání mohou ho stromu pošeptat. Společně přiložíme list čistého papíru na strom a voskovkou zlehka přejíždíme po papíru, až se vytvoří otisk kůry. Každé dítě bude mít otisk kůry „svého“ stromu, kterého bylo po celou dobu projektu patronem.

Experiment

Připravíme čarovný lektvar. Dětem rozdáme kelímky, do kterých budou sbírat různé věci, které jim v přírodě voní (květiny, bylinky, listy rozmělněné v prstech, nebo jehličí). Když budou kelímky naplněné, společně si přivoníme ke každému kelímku.

Uzavření projektu

Závěrem se rozloučíme se svými kamarády stromy a vyjdeme naši kouzelnou branou z lesa ven a za recitace básničky: „Zamykám, zamykám les, aby sem nikdo nevez“ zakončíme naše poznávání jarní přírody.

Použité metody: Názorné a demonstrační, metody didaktické hry.

PŘÍLOHA 2

PRACOVNÍ LISTY PRO PŘEDŠKOLÁKY

*Kvítkům bzučí písničky
pracovité ...
(včeličky)*

*Okvětní listky nakreslí pomocí klíček jedním tahem. Střed kvítků tvoří spirála.
Každý kvítek vybarví jinou barvou.*

*Berušám nakreslí na druhou polovinu stejný počet teček.
Šípkou označ směr od nejmenší po největší berušku.
Spočítej lističky květů a do jejich středu nakreslí o 1 tečku méně.
Každý květ spoj čarou s beruškou.
Čeho je víc/méně a kolik?*

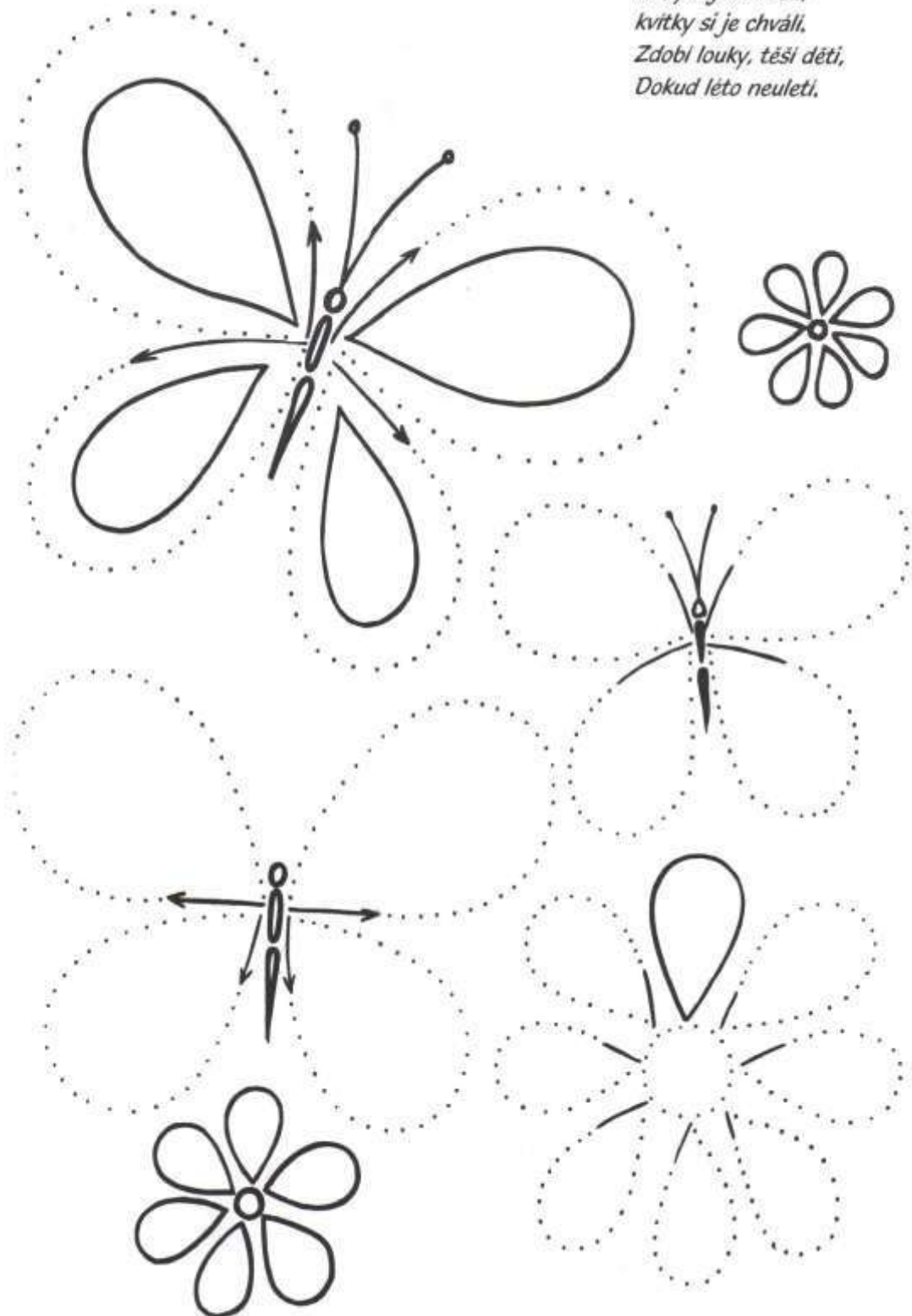

Zajíček Zahradník

- Pomoz zajíčkovi udělat zahrádku (ohrádku) jen okolo květin.
- Do menší ohrádky dej pokojové květiny.

*Motýlci jsou králi,
kvítky si je chválí.
Zdobí louky, těší děti,
Dokud léto neuleti.*

Listečky květů a křídla motýlů mají tvar slzičky. Pozorně ji dokreslí a obrázek vybarví pestrými barvami.

SEZNAM ZKRATEK

EVVO Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty

EV Environmentální výchova

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MŽP Ministerstvo životního prostředí

RVP PV Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

ŠVP Školní vzdělávací program

TVP Třídní vzdělávací program

MŠ Mateřská škola

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1 Záznamový arch 1

Tab. č. 2 Záznamový arch2

Tab. č. 3 Záznamový arch 3

Tab. č. 4 Záznamová arch 4

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 Zastoupení EV v RVP PV

Obr. č. 2 Kouzelnou branou do lesa

Obr. č. 3 Zasazení semenáčku

Obr. č. 4 Co se skrývá v hlíně

Obr. č. 5 Čistění studánky

Obr. č. 6 Sběr mechů

Obr. č. 7 Konvalinka vonná a její plody

Obr. č. 8 Na jarní louce

Obr. č. 9 Mandala srdce

Obr. č. 10 Kouzelnou branou z lesa ven

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Kubíková
Katedra:	Primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Alena Berčíková
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Tvorba environmentálního projektu pro využití v mateřské škole.
Název v angličtině:	Creating environmental project for use in kindergarten.
Anotace práce:	<p>Tato bakalářská práce poukazuje na možnosti realizace environmentální výchovy v mateřské škole za pomoci praktických činností v přírodě.</p> <p>V teoretické části nejprve mapují rámcové vzdělávací programy pro předškolní vzdělávání a charakterizují environmentální výchovu a její propojení s praktickými činnostmi.</p> <p>Cílem praktické části je vypracovat a zrealizovat projekt, zaměřený na environmentální výchovu. Projekt má děti obeznámit s metodami, jako je pozorování, sledování, objevování proměn v přírodě, naučit je žít v souladu s udržitelným rozvojem a umět přírodě pomáhat, poznávat prostředí, ve kterém žijí a získávat k němu kladný a citlivý vztah.</p>
Klíčová slova:	Environmentální výchova, environmentální senzitivita, terénní výuka, rámcový vzdělávací program, projekt, prožitkové a kooperativní učení.
Anotace v angličtině:	<p>This thesis shows the possibilities of implementing environmental education in kindergarten through practical for outdoor activities.</p> <p>The theoretical part first charting framework educational programs for preschool education and characterize</p>

	<p>environmental education and its connection with practical activities .</p> <p>The practical part is to develop and implement a project focused on environmental education. The project is to familiarize children with methods such as observation, tracking, discovering changes in the nature and teach them how to live in harmony with sustainable development and be able to help nature , learn about the environment in which they live and earn him a positive and sensitive relationship .</p>
Klíčová slova v angličtině:	Environmental education, environmental sensitivity, field training, educational program, project, experiential and cooperative learning.
Přílohy v práci:	Realizace environmentálního projektu Pracovní listy pro předškoláky
Rozsah práce:	50 stran
Jazyk práce:	Český jazyk